

JEDNOTNÝ SYSTÉM BRANNEJ VÝCHOVY OBYVATEĽSTVA A JEHO REALIZÁCIA NA SLOVENSKU V ROKOCH 1969 – 1991

JAN ŠTAIGL

ŠTAIGL, J.: Unified citizen-based defence training and its implementation in Slovakia in the years 1969 – 1991. *Vojenská história*, 2, 16, 2012, pp 125-156, Bratislava.

The author provides the genesis of defence education in Czechoslovakia and Slovakia from the 1920s, when the first attempts to codify defence education and training in the system of public care and education arose, with special emphasis on the young generation. In a comprehensive manner, the author depicts the interwar era, the period of the Slovak Republic, as well as the development of the subject matter after the restoration of Czechoslovakia against the backdrop of the international situation. The author maps out the concept of the unified system of defence education and training in the years 1969 – 1991. The core of the study is comprised of an analysis of the defence education system in Slovakia. In the context of the era, the author clearly explains the individual content aspects of education, concentrates on the organizational structure of the Army Association in Slovakia, the scope of its activities, the rules of defence education throughout schools, preparation of conscripts, sustainment of defence training for military reserves, as well as on the forms and facets of civil defence. The author provides suitable overviews and statistics to illustrate the raised questions. In addition, he addresses the issue of propaganda in the given field. He also refers to particular forms of defence public education – including, notably, Spartakiada exercises and other sports international competitions and tournaments, which played an indispensable role in the defence education and training system.

Military history. Slovakia. The years 1969 – 1991. Defence education and training in Slovakia.

Branná výchova je vo väčšine vyspelých krajín ponímaná ako integrálna oblasť vzdelávania obyvateľstva. Pod rôznymi názvami je zameraná na prípravu občanov na riešenie krízových situácií a mimoriadnych udalostí, predovšetkým na ich činnosť v prípade vojnového konfliktu. Obsah brannej výchovy má vždy konkrétny historický charakter. Vychádza z geopolitického postavenia danej krajiny, historických skúseností a aktuálnych vojenskopolitických vzťahov v okolitom regióne, existujúceho spoločenského a politického systému a dosiahnutého stupňa vývoja zbraní, respektíve prostriedkov ochrany proti ich

účinkom.¹ V obecnej podobe zahŕňa dve zložky: 1.) výchovno-vzdelávaciu, ktorej cieľom je poskytnúť, a to s nevyhnutným širším zámerom, potrebnú sumu vedomostí; a 2.) telesnú, orientovanú najmä na zvýšenie fyzickej zdatnosti a osvojenie si potrebných zručností.

Na Slovensku branná výchova v tomto poňatí neexistuje. Bola zrušená v roku 1991, ešte v čase existencie spoločnej česko-slovenskej štátnosti, po skončení studenej vojny a páde komunistického režimu, v kontexte prebiehajúcich politických a spoločenských zmien sprevádzaných ilúziami o nastávajúcom období mieru a zblížovaní štátov. Hlavným dôvodom zrušenia brannej výchovy bol názor, že v období monopolu komunistickej moci tvorila nástroj ideologickej manipulácie obyvateľstva. S odstupom času sa hodnotenie „totalitného“ charakteru dovtedajšieho modelu brannej výchovy ako celku, bez zohľadnenia jeho vnútorného členenia na politickovýchovnú a technickú či športovú oblasť, javí ako systémová chyba spojená s demokratizačnou eufóriou doby. Akt zrušenia brannej výchovy „en bloc“ pre jej politické zafarbenie neprihliadal, okrem iného, na skutočnosť, že v jednotlivých časových etapách táto vždy zahŕňala výchovný aspekt zodpovedajúci nosným ideologickým pilierom štátu a jeho režimu. V predmníchovskej Československej republike išlo predovšetkým o výchovu k demokracii², v rámci samostatného slovenského štátu o výchovu v duchu národného sebavedomia³ a v povojnovej čs. štátnosti do februára 1948 o výchovu v duchu jednoty príslušníkov českého a slovenského národa, ich vlastenectva a vernosti štátu pri zabezpečovaní jeho obrany.⁴ Komunistická ideológia sa stala jadrom „výchovnej“ zložky systému brannej výchovy v čase jeho premeny na nástroj slúžiaci totalitnému režimu, podriadený potrebám armády a prispievajúci k militarizácii spoločnosti a výchove „nového“ socialistického človeka.

Zámerom našej štúdie je priblížiť organizovanie a praktickú realizáciu brannej výchovy obyvateľstva na Slovensku v posledných desaťročiach 20. storočia, v období ohraničenom na jednej strane nástupom normalizácie komunistického režimu vo vtedajšom Československu a na strane druhej zánikom monopolu komunistickej moci a rozdelením spoločného štátu Čechov a Slovákov na dva samostatné štátne subjekty. Z hľadiska sledovanej problematiky predstavuje jej relatívne samostatnú etapu, ktorej obsahom je uplatňovanie modelu brannej výchovy s názvom *Jednotný systém brannej výchovy obyvateľstva*. Jeho príprava, realizácia a dosiahnuté výsledky sú ťažiskom štúdie.

x

Záverom o nevyhnutnosti uskutočniť podstatné zmeny v existujúcom modeli brannej výchovy, ktorý sa začal formovať krátko po februári 1948 a dotváral sa v kontexte upevňovania komunistickej moci, dosiahnutých stupňov vývoja čs. spoločnosti, kolísavých amplitúd studenej vojny a posunov v oblasti vývoja a možností použitia nových zbraní a zbraňových systémov⁵, kryštalizovali v priebehu prvej polovice 60. rokov. Súviseli s formujúcimi sa

¹ CHLÍBKOVÁ, Daniela – MAZAL, Ferdinand. Úvaha o vzdelávaní v oblasti ochrany obyvateľstva z pohľadu nejen historického. In *Tělesná kultura*, 31, 2008, č. 1, s. 30.

² Bližšie napr. ČAPLOVIČ, Miloslav. *Branné organizácie v Československu 1918-1939 (so zreteľom na Slovensko)*. Bratislava : MO SR – VIA 2001, s. 15-31 a DJUBEK, Emil. Branná výchova v predmníchovskej ČSR a postoj KSČ k riešeniu tejto problematiky. In *Sborník studijních materiálov k branné výchově a propagandě 2*. Praha : MNO 1971, s. 35-77.

³ Slovenský zákonník, 1943, čiastka 12, zákon č. 31 z 1. apríla 1943.

⁴ Bližšie ŠTAIGL, Jan – ŠTEFANSKÝ, Michal. *Vojenské dejiny Slovenska VI. zväzok (1945 – 1968)*. Bratislava : Magnet-Press Slovakia 2007, s. 72-74.

⁵ Tamže, s. 72-78 a 288-291.

predstavami o potrebe prehodnotenia celého branného (v dobovej terminológii „obranného“) systému ČSSR a smerov jeho ďalšieho rozvoja, ktoré nadväzovali najmä na názory o nereálnosti a prehlbujúcu sa kritiku téz XII. zjazdu KSC z decembra 1962 o tzv. všeludovom charaktere obrany štátu⁶ a ďalej na kvalitatívne zmeny uskutočnené alebo prebiehajúce vo výstavbe a výzbroji armád. Uznesenie Predsedníctva ÚV KSC zo 14. februára 1967 uložilo MNO, aby v spolupráci s inými rezortmi vypracovalo nový model branného systému ako jednotnej integrovanej sústavy činností smerujúcich k proporcionálne vyváženému a koordinovanému zabezpečeniu obrany a ochrany štátneho územia a „poľnej“ funkcie ozbrojených síl.⁷ Súčasťou tohto modelu mala byť aj nová koncepcia brannej výchovy.

Primárny podnet na jej vypracovanie dalo uznesenie Predsedníctva ÚV KSC z 26. júla 1966 s názvom „K hlavným smerom ideologickej a výchovnej činnosti strany a štátu na úseku obrany socialistickej vlasti“, ktoré, okrem iného, uložilo vypracovať návrh Jednotného systému brannej prípravy mládeže. Do realizačnej roviny sa úloha posunula v nadväznosti na závery rokovania Vojenskej komisie obrany ÚV KSC zo dňa 2. februára 1967, už spomenuté uznesenie Predsedníctva ÚV KSC o príprave nového branného systému štátu a ďalšie dokumenty tohto orgánu⁸, pričom bola rozšírená na spracovanie návrhu Jednotného systému brannej prípravy obyvateľstva (JSBPO) ČSSR. Ako základné východisko úlohy bola postavená téza, že „dosavadní systém již delší dobu naráží na řadu objektivních a subjektivních překážek a že ve svém pojetí, v cílech i obsahu již neodpovídá současnému stupni rozvoje vojenství a potřebám obrany státu. Chybí hlubší teoretická rozpracovanost branných otázek, větší perspektivnost a komplexnost v řešení jednotlivých oblastí branné přípravy.“⁹

Na spracovanie JSBPO boli vytvorené pracovné skupiny z príslušníkov ozbrojených síl a civilných inštitúcií, ktoré riešili päť relatívne samostatných oblastí: 1.) brannú a vlasteneckú výchovu na školách, prípravu pedagogických kádrov, činnosť na vedeckých pracoviskách, 2.) záujmovú brannú výchovu a predvojenskú prípravu brancov, 3.) brannú prípravu dospelého obyvateľstva, 4.) účasť armády na brannej výchove a pôsobenie armády do verejnosti a 5) podiel hromadných komunikačných prostriedkov a umeleckých zložiek a inštitúcií na brannej výchove. Na čele prvej skupiny bol námestník ministra školstva, tretej a štvrtej námestník ministra národnej obrany, prácu druhej skupiny riadil podpredseda ÚV Zväzarmu a piatej pracovník Hlavnej politickej správy MNO.¹⁰ Činnosť skupín koordinoval medzirezortný poradný orgán zložený zo zástupcov zainteresovaných stránic-

⁶ Zjazd vychádzal z nereálneho hodnotenia, že na začiatku 60. rokov v Československu definitívne zvíťazili socialistické výrobné vzťahy, čo v spojitosti so sociálnou základňou branného systému vytvára podmienky pre postupné zapájanie sa širokých vrstiev spoločnosti do obrany krajiny.

⁷ Nový branný systém mal zodpovedať charakteru možnej raketojadrovej vojny, predpokladaným možnostiam a variantom napadnutia ČSSR a mal byť vytváraný ako jednotná integrovaná sústava v rámci koalície štátov Varšavskej zmluvy. Súčasne mal zjednodušiť a zabezpečiť väčšiu pružnosť vzťahov medzi jednotlivými prvkami systému, ako aj zvýraznenie hľadísk hospodárnosti a efektívnosti pri súčasnom presunutí materiálových a personálnych zdrojov na kľúčové úseky systému. Bližšie PÚČIK, Miloslav. *Vývoj armády ako mocenského orgánu štátu v prvej polovici 60-tych rokov* (Kandidátska dizertačná práca). Bratislava : Vysoká vojenská pedagogická škola 1990, s. 73-89.

⁸ Išlo o uznesenie Predsedníctva ÚV KSC z 8. – 9. 2. 1967 *O upevňovaní jednoty našej socialistickej spoločnosti s osobitným zreteľom na mladú generáciu* a uznesenie zo 4. 4. 1967 *K vlasteneckej a internacionálnej výchove*.

⁹ Vojenský ústrední archív – Vojenský historický archív (ďalej VÚA-VHA) Praha, f. MNO/HT 1968, šk. 237, č. 031117, *Jednotný systém branné prípravy obyvateľstva ČSSR*.

¹⁰ Dôvodom bola skutočnosť, že v tom čase, konkrétne od januára 1967, prebiehal proces zriaďovania ministerstva kultúry a informácií, a to vyčleňovaním z ministerstva školstva.

kych a štátnych orgánov, inštitúcií a spoločenských organizácií. Na príprave návrhu JSBPO ČSSR sa podieľalo dovedna okolo 700 osôb.¹¹

Pri rozbore existujúceho systému brannej výchovy komisie dospeli k záveru, že tento už „neodpovedá soudobým potrebám a nezabezpečuje potrebnou pripravenosť obyvateľstva“, a to z týchto hlavných dôvodov: 1.) „*Branná výchova nevychází z jednotně stanovených základních cílů, úkolů a obsahového zaměření. Proto i cíle, úkoly a obsahové zaměření jednotlivých složek systému branné výchovy – školy, zájmová branná výchova, předvojenská příprava branců, příprava dospělého obyvatelstva – nejsou sladěny a postrádají návaznost a gradaci. To vede k tomu, že působení systému není cílevědomé, účinné a efektivní.*“

2.) Riadenie systému brannej výchovy je komplikované tým, že v pôsobnosti jednotlivých zložiek nie je stanovená konkrétna zodpovednosť a že riadeniu chýba „*jednotný centrální koordinační orgán, který by komplexně zabezpečoval plnění úkolů a opatření v oblasti branné výchovy a zpracovával pro ÚV KSČ jednotnou informaci o stavu a výsledcích branné výchovy*“. 3.) Problematika brannej výchovy nie je predmetom hlbšieho vedeckého skúmania a preto „*není dosaženo ani potřebného teoretického předstihu*“ a 4) nevyhovujúce materiálo-technické a finančné zabezpečenie.¹²

V rámci analýzy jednotlivých oblastí systému komisie skúmali aj jeho historický vývoj v Československu¹³ a modely brannej výchovy obyvateľstva v iných krajinách. Zo socialistických krajín išlo predovšetkým o Sovietsky zväz, Poľsko, Rumunsko a NDR¹⁴ a z kapitalistických o Rakúsko, NSR a USA.¹⁵

Návrh JSBPO bol dokončený do konca roka 1967 a následne mal byť predložený Predsedníctvu ÚV KSČ na schválenie. V dôsledku vnútropolitického a spoločenského vývoja a pripravovaných zmien v štátoprávnom usporiadaní ČSSR sa však ukázalo, že je nevyhnutné ho prepracovať a aktualizovať. Prispelo k tomu aj časové posunutie prác na novej koncepcii branného systému ČSSR. Podľa názoru MNO sa činnosť tímov, ktoré sa zaoberali tvorbou oboch modelov, mala koordinovať „*tak, aby řešení otázek systému branné výchovy, které je zatím v předstihu, se v žádném směru nedostalo do rozporu s rozpracovávaným řešením branného systému ČSSR*“.¹⁶

Atmosféra tzv. pražskej jari, ktorú násilne ukončil vstup vojsk piatich armád Varšavskej zmluvy, sprevádzaná federalizačnými tendenciami, ovplyvnila nielen prípravu nového modelu brannej výchovy obyvateľstva, ale aj činnosť nosných prvkov jednotlivých oblastí

¹¹ Ref. 9 a VÚA-VHA Praha, f. MNO/sekr. min. 1969, šk. 31, sign. 24/1-24 *Materiály pre VR MNO – předložení.*

¹² Ref. 9.

¹³ Pozri napr. DJUBEK, ref. 2, s. 57-114 a DJUBEK, Emil. Příspěvek k dějinám vzniku a vývoje čs. systému branné výchovy v letech 1945-1949 (Svaz brannosti). In *Sborník materiálů k branné výchově a propagandě*. Praha : MNO 1968, č. 3, s. 5-58.

¹⁴ Ref. 9 a JELÍNEK, Josef. Zkušenosti z branné výchovy učňů NDR v rámci jejich přípravy k povolání. In *Sborník materiálů k branné výchově a propagandě*. Praha : MNO 1970, č. 6, s. 5-44.

¹⁵ Pozri napr. ŠULCOVÁ, Vlasta. Rakousko – působení státních a společenských orgánů na vztah obyvateľstva k armádě a k brannému systému. In *Sborník materiálů k branné výchově a propagandě*. Praha : MNO 1967, č. 2, s. 12-21, PÁNEK, Jiří. Současný stav a problémy branné a vlastenecké přípravy v USA. In tamže, s. 33-54 a KALIÁN, Karel – ŠOLTYS, Otakar. Branná výchova a branná literatúra (NSR). In *Sborník materiálů k branné výchově a propagandě*. Praha : MNO 1968, č. 3, s. 59-82.

¹⁶ VÚA-VHA Praha, f. MNO/sekr. min. 1969, šk. 31, sign. 24/1-24 *Materiály pre VR MNO – předložení.*

existujúceho systému. Spoločenský pohyb v prvej polovici roka 1968 priniesol radikálne zníženie rozsahu a úrovne mimovojskovej prípravy záloh, predvojskej prípravy brancov a brannej prípravy mládeže na školách. Intervencia „spojeneckých“ vojsk potom neumožnila splniť aj plán vojskovej prípravy záloh v zväzkoch a útvaroch Východného vojenského okruhu (VVO)¹⁷, respektíve plány ich personálnej a materiálnej pomoci pri brannej príprave v školách a zariadeniach Zväzarmu. V priebehu roka 1968 sa znížil aj počet základných organizácií Zväzarmu a ich členov. Ku koncu uvedeného roka bolo na Slovensku 2 830 zväzarmovských organizácií, ktorých členmi bolo 136 619 osôb.¹⁸

Positívnym javom prebiehajúceho vývoja bola podpora slovenských organizácií Zväzarmu vo vzťahu k demokratizačným tendenciám a úsiliu o rozvíjanie suverénneho postavenia vo federálnom rámci tejto brannej organizácie. Slovenský výbor Zväzarmu odmietol snahy o návrat k bývalým branno-záujmovým organizáciám a spolkom a vyjadril súhlas so zachovaním Zväzarmu na federatívnom základe spojeným s uznaním jeho plnej suverenity a právomoci ako národného orgánu. Takéto miesto mu bolo priznané uznesením Predsedníctva ÚV Zväzarmu z druhej polovice júna 1968 o zvýšení právomoci a postavenia Slovenského výboru Zväzarmu a jeho premene na Slovenský ústredný výbor (SÚV) Zväzarmu.¹⁹ Následne vznikali, do značnej miery aj spontánne, národné zväzy a ďalšie prvky organizačnej štruktúry Zväzarmu na Slovensku.²⁰

Proces konštituovania suverénnej brannej organizácie na Slovensku zavŕšilo rokovanie I. slovenského zjazdu Zväzarmu v dňoch 10. – 11. mája 1969. Zjazd prijal stanovky, ktoré, okrem iného, deklarovali, že Zväzarm na Slovensku: 1.) je samostatnou dobrovoľnou branno-technicko-športovou spoločenskou organizáciou, ktorá je členom Národného frontu na Slovensku, 2.) je zvrchovanou a rovnoprávnou organizáciou, ktorá riadi a realizuje brannú, branno-technickú a branno-športovú činnosť zväzu na Slovensku a 3.) uskutočňuje odbornú prípravu na úseku predvojskej prípravy brancov, mimovojskovej prípravy záloh, prípravy obyvateľstva na civilnú obranu a vo výchovnej časti medzi dôstojníkmi a práporčikmi v zálohe. Zjazd prijal aj *prevolanie k slovenskej verejnosti*, ktoré vyjadrovalo odhodlanie vytvoriť zo Zväzarmu prítlačivejšiu brannú organizáciu a súčasne obsahovalo žiadosť o spoluprácu so školami, závodmi, národnými výbormi „*pri prekonávaní nedostatku športovísk, dielní, učební a klubovní, bez ktorých by bola činnosť branných organizácií nemožná*“.²¹

¹⁷ Východný vojenský okruh (VVO) bol teritoriálno-organizačným celkom čs. armády. Veliteľstvo VVO vzniklo 21. septembra 1965 reorganizáciou veliteľstva 2. vojenského okruhu v Trenčíne. Do jeho teritoriálnej pôsobnosti patrilo územie Slovenska a Severomoravského kraja. Od 1. 1. 1969, v súvislosti so zavedením federatívneho územného usporiadania ČSSR, bola jeho pôsobnosť obmedzená (s istými výnimkami) len na územie vtedajšej Slovenskej socialistickej republiky.

¹⁸ *Vývoj organizačnej výstavby slovenskej organizácie Zväzarmu*. Bratislava : SÚV Zväzarmu 1984, s. 25-26.

¹⁹ Predsedom SÚV Zväzarmu zostal doterajší predseda Slovenského výboru tejto organizácie plk. Juraj Gvoth. V apríli 1969 ho vo funkcii vystriedal genmjr. PhDr. Egyd Pepich, v rokoch 1987 – 1989 ju vykonával genpor. Ing. Anton Muržic a posledným predsedom SÚV Zväzarmu v rokoch 1990-1991 bol plk. PhDr. Ján Kováč.

²⁰ Bližšie VÝBOH, Jozef. *Zväz pre spoluprácu s armádou na Slovensku (1951 – 1990)*. Bratislava : VHÚ 1998 (rukopis), s. 47-51.

²¹ Ref. 18, s. 52.

Na konci roka 1969 organizačnú štruktúru Zväzarmu na Slovensku tvorili: 1.) Slovenský ústredný výbor Zväzarmu (predsedníctvo, plénum, revízna komisia), 2.) okresné výbory a základné organizácie²² a 3.) zväzy, sekcie a kluby organizované vertikálnym spôsobom, to značí od ústredia po základné organizácie: Aeroklub SSR, Automotoklub SSR, Autoškoly Zväzarmu, Autoturist, sekcia brannej výchovy, sekcia civilnej obrany, Zväz branných športov, Slovenský strelecký zväz, Zväz rádioamatérov Slovenska, Zväz modelárov, Zväz potápačov Slovenska, Zálesák – Slovenský zväz pre pobyt v prírode, Hi-Fi klub a kluby dôstojníkov a práporčíkov v zálohe. Posilnenie národnej suverenity zväzu sa súčasne priaznivo odzrkadlilo v zastavení poklesu členstva. Do konca decembra 1969 počet organizácií Zväzarmu na Slovensku stúpol na 3 083 a počet ich členov na 131 442 osôb.²³

V tom čase zvýšila úroveň svojej aktivity v oblasti brannej prípravy obyvateľstva aj armáda. Zasadnutie Vojenskej rady VVO 15. novembra 1968 schválilo rámcový plán opatrení, ktorými sa malo veliteľstvo okruhu s podriadenými jednotkami, zariadeniami a orgánmi vojenskej správy podieľať na jej ďalšom rozvoji. Okrem iného išlo o nasledujúce opatrenia: 1.) aktívny podiel štábu VVO a miestnych vojenských správ na príprave JSBVO, 2.) v mimovojskovej príprave záloh školiť dôstojníkov a práporčíkov automobilového, vojska, vojenskej dopravy, vševojskového tyla, proviantnej, výstrojnej, zdravotníckej (s výnimkou lekárov) a veterinárnej služby a služby zásobovania PHM, ako aj dôstojníkov a práporčíkov spojovacieho, chemického a ženijného vojska, ktorí neboli školení v roku 1968, 3.) účinnejšie pomáhať organizáciám Zväzarmu v predvojenskej príprave brancov, 4.) aktívnejšie podporovať brannú a záujmovú činnosť na civilných školách, 5.) prostredníctvom miestnych vojenských správ (MVS) a útvarov užšie spolupracovať s koordinačnými komisiami národných výborov a vojenskými sekciami Socialistickej akadémie²⁴ v oblasti prípravy obyvateľstva na obranu vlasti a 6.) zabezpečiť materiálnu a inú pomoc Ľudovým milíciám podľa požiadaviek ich územných štábov.²⁵ Rozsah pomoci vojsk VVO mal štáb okruhu konzultovať s novovytvoreným Oddelením brannej prípravy SNR.²⁶

Ďalšie podnety na rozšírenie a prehĺbenie spolupráce armády a Zväzarmu priniesli závery IV. mimoriadneho zjazdu tejto organizácie v júli 1969. V zjazdových materiáloch boli sformulované námety rozvoja Zväzarmu, ktoré: 1.) aktualizovali poslanie a postavenie Zväzarmu ČSSR v spoločnosti, 2.) vytvárali základy pre autonómne formulovanie téz brannej politiky, 3.) kládli dôraz na kvalitatívne nový vzťah k mládeži, 4.) vymedzovali proporcie a vzťahy masovej a špecializovanej činnosti organizácie v obecnom meradle, ako aj proporcie masového a vrcholového športu a 5.) naznačovali tendencie a smery výskumu v oblasti brannej výchovy a možnosti následného využitia získaných vedeckých poznatkov v praxi.²⁷

²² Krajské výbory Zväzarmu boli zrušené v roku 1965 v rámci snáh o zjednodušenie riadenia organizácie a zvýšenie efektívnosti jej činnosti.

²³ Ref. 18.

²⁴ Socialistická akadémia bola politicko-výchovná a osvetová organizácia zastúpená v Národnom fronte. Propagovala myšlienky a ideály marxizmu-leninizmu.

²⁵ Vojenský historický archív (ďalej VHA) Bratislava, f. 0855, inv. č. 45, šk. 21, č. j. 04806 *Opatrenia k brannej výchove a príprave*.

²⁶ Tamže, č. j. 0022046/VR Branná príprava.

²⁷ VÚA-VHA Praha, f. MNO/sekr. min. 1969, šk. 7, sign. 18/1-2 *Náměty rozvoje činnosti Svazarmu ČSSR*.

O záveroch zjazdu a s nimi spojenými požiadavkami na pomoc armády Zväzarmu rokovali 27. novembra 1969 zástupcovia federálneho výboru tejto organizácie s ministrom národnej obrany a ďalšími vedúcimi funkcionármi rezortu.²⁸ Na základe výsledkov rokovania minister rozhodol o spracovaní nového plánu politickoorganizačných opatrení ČSLA na splnenie perspektívnych úloh rozvoja Zväzarmu na roky 1970 – 1980, a to v oblastiach personálneho zabezpečenia, politicko-výchovnej práce, odbornej a metodickej pomoci, organizátorskej a riadiacej práce a materiálnotechnického zabezpečenia.²⁹

V rámci VVO sa spresnené požiadavky na armádu v oblasti brannej výchovy a prípravy obyvateľstva odzrkadlili v organizačnej smernici veliteľa okruhu pre výcvik a výchovu vojsk na rok 1970. V porovnaní s úlohami z predchádzajúceho roka kládli akcent predovšetkým na politickovýchovnú prácu so zálohami, skvalitnenie výchovného a výcvikového procesu v príprave brancov a pomoc pri organizovaní a materiálnom zabezpečení brannej prípravy školskej mládeže, osobitne branných súťaží pripravovaných v kontexte osláv 25. výročia oslobodenia ČSSR Sovietskou armádou, to značí súťaží „Smer Praha“ a „Signál-25“. V tomto smere ukladali, aby vojenské útvary so školami podľa ich požiadaviek uzatvárali patronátne zmluvy. Na pomoc spoločenským organizáciám pri vykonávaní brannej prípravy obyvateľstva mali útvary okruhu vyčleniť a vycvičiť 690 vojakov 1. ročníka základnej služby. V pomoci Ľudovým milíciám smernice kládli dôraz na praktickú pomoc pri taktických cvičeniach a ostrých školských streľbách. Všeobecne sa zdôrazňovala nutnosť začlenenia účasti zväzkov a útvarov na brannej príprave priamo do ich hlavných plánovacích dokumentov. V tomto zmysle bolo určené aj rozdelenie vojenských útvarov na zabezpečenie úloh v brannej príprave v pôsobnosti jednotlivých okresných (mestských) vojenských správ (pozri tabuľku č. 1).³⁰

„Normalizačné“ personálne a organizačné zásahy do orgánov a inštitúcií, ktoré sa podieľali na koncipovaní návrhu JSBPO, pôsobili na zvýšenie tempa prác na jeho príprave. V priebehu roka 1970 sa uskutočnilo medzirezortné pripomienkové konanie a na začiatku roka 1971 sa návrhom koncepcie JSBPO zaoberali najvyššie stranícke a štátne orgány. Materiál³¹ bol zjavne poznačený črtami prebiehajúcej „normalizácie“ spoločnosti, mal neskrývaný ideologický výklad a v porovnaní s predchádzajúcou koncepciou brannej výchovy agresívnejšiu rétoriku. V úvode zdôrazňoval, že s ohľadom na pretrvávajúce nebezpečenstvo, ktoré prináša agresívna stratégia imperializmu, pretrváva aj povinnosť ochraňovať spoločenské hodnoty ČSSR a ostatných socialistických štátov. Uvádza ďalej, že súdobé prostriedky ozbrojeného zápasu stierajú rozdiel medzi frontom a zápolím, a preto jeho priebeh a výsledky sú „v rozhodujúci míre podmienené brannou pripravenosťou ľudu“. Z tohto hľadiska brannú prípravu obyvateľstva ČSSR označoval ako jeden „ze základných prostriedkov, jimiž jsou branné záujmy ČSSR uspokojovány. Přípravuje obyvateľstvo státu k uvědomělé a kvalifikované činnosti, kterou by konalo v případě válečného konfliktu. Rozhodující měrou přispívá k tomu, aby každý občan byl formován nejen jako budovatel, ale i jako obránce socialistické vlasti. V tomto smyslu napomáhá všestrannému a harmonickému rozvoji dětí, mládeže i dospělého obyvateľstva.“ Súčasne podčiarkoval, že branná prí-

²⁸ Tamže, šk. 26, sign. 2/1-17 Zápis z jednání s představiteli FV Svazarmu.

²⁹ Tamže, f. MNO/HPS 1969, šk. 9, sign. 19/6-1 Plán pomoci Svazarmu-podklady.

³⁰ VHA Bratislava, f. 0855, inv. č. 46, šk. 23, č. j. 0012213-1969-00254/VR Organizačné smernice veliteľa VVO pre výcvik a výchovu vojsk na rok 1970.

³¹ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1970, šk. 113, príloha k č. j. 0938 Návrh Jednotného systému brannej prípravy obyvateľstva ČSSR.

prava obyvateľstva ČSSR „prispívá k zvýšeniu bojových hodnôt spoločenstiev socialistických zemí“, čo v svojich dôsledkoch „posiluje mírové hnutie vo svete. V tomto smyslu je branná príprava obyvateľstva mírotrvorným činiteľom.“

V politickej a vojenskopolitickej rovine bol JSBPO definovaný ako „jednotná, otvorená a dynamická soustava, respektující princip vedoucí úlohy Komunistické strany Československa a plné odpovědnosti státních a společenských organizací za řízení branné přípravy obyvateľstva. Je nedílnou součástí branného systému ČSSR.“ Model JSBPO riešil

Tabuľka č. 1

**Rozdelenie vojenských útvarov na zabezpečenie úloh
v brannej príprave obyvateľstva v roku 1970**

Kraj	OVS (MeVS)	Vojenský útvar
Západoslovenský	MeVS Bratislava	8. msp a VPA (Bratislava)
	OVS Bratislava	8. msp (Bratislava)
	OVS Galanta	6. žp (Sereď)
	OVS Nové Zámky	hláska 63. rtpr
	OVS Komárno	3. poriečny oddiel (Komárno) 11. bPS (Bratislava)
	OVS Levice	64. tp (Levice)
	OVS Nitra	VU a 3. plo (Nitra)
	OVS Senica	3. dp (Senica)
	OVS Topoľčany	štáb 13. td (Topoľčany)
	OVS Trenčín	42. spojpr a 2. prevpr (Trenčín), VU (Nové Mesto n. Váhom)
OVS Trnava	63. rtpr (Trnava), 4. lšp (Piešťany) a 53. apr (Hlohovec)	
Stredoslovenský	OVS Banská Bystrica	10. žpr (Banská Bystrica), 49. dp (Brezno)
	OVS Čadca	11. želb (Žilina)
	OVS Dolný Kubín	17. želstpr (Dolný Kubín)
	OVS Liptovský Mikuláš	VU (Liptovský Mikuláš)
	OVS Martin	10. tp, 15. tp a VDU (Martin)
	OVS Prievidza	13. spojpr (Topoľčany)
	OVS Zvolen	64. rtpr (Zvolen)
	OVS Žilina	ŠVST a VŠD (Žilina)
OVS Lučenec	VVP Lešť	
OVS Rimavská Sobota	49. dp a ŠDZ del. (Brezno)	
Východoslovenský	MeVS Košice	VLU (Košice)
	OVS Košice	VLU (Košice)
	OVS Bardejov	14. pzpr (Prešov)
	OVS Humenné	103. tp (Humenné)
	OVS Michalovce	63. msp (Michalovce)
	OVS Poprad	60. tp (Kežmarok), 10. plo (Poprad)
	OVS Prešov	štáb 14. td (Prešov)
	OVS Spišská Nová Ves	19. želmpr (Spišská Nová Ves)
OVS Trebišov	55. msp (Trebišov)	

brannú prípravu v podstate ako celoživotný proces, počas ktorého na občana pôsobí celý rad faktorov, ako prostredie rodiny, škola, pracovné a kultúrne prostredie, celkové spoločenské ovzdušie, služba v ozbrojených silách, spoločenské organizácie, vlastná aj nepriateľská propaganda a pod. V kontexte s tým uvádzal, že „*Branná príprava jako nedílná součást komunistické výchovy (pozri prílohu č. 1) je systematickým a specifickým formativním procesem, zaměřeným k brannosti. Rozvíjí především branné a vojenské aspekty při utváření socialistického vlastnictví a internacionalismu, charakterových vlastností, psychické a fyzické připravenosti a technických a odborných dovedností. Branné vzdělání se stále více stává nedílnou součástí základního vzdělání občana.*“ Z toho vychádzalo aj definovanie základného cieľa brannej prípravy, to značí „*postupné formování branných vztahů a postojů a výchova mládeže a dospělých občanů k osvojení a udržování potřebných branné odborných znalostí a návyků*“. Z hľadiska tohto cieľa a svojho obsahu branná príprava zahŕňala tieto zložky: 1.) mravnú a politickú, neskôr vojensko-vlasteneckú, internacionálnu a morálno-politickú, 2.) odborne technickú, 3.) telovýchovnú a 4.) psychologickú. Podľa oblastí sa členila na: 1.) brannú prípravu na školách, 2.) prípravu brancov, 3.) brannú prípravu záloh, 4.) prípravu obyvateľstva na civilnú obranu a 5.) záujmovú brannú činnosť mládeže a dospelého obyvateľstva.

Branná príprava na školách sa ponímala ako organická súčasť celého výchovného a vzdelávacieho procesu školy a neoddeliteľná súčasť socialistickej výchovy. Jej ciele, obsah, metódy a formy boli diferencované podľa veku detí a mládeže (materské školy a základné deväťročné školy), na stredných a vysokých školách tiež podľa predpokladaného profesionálneho a spoločenského zamerania a pohlavia študentov (pozri tabuľku č. 2). Plnenie cieľov brannej prípravy malo byť zabezpečené: a) rešpektovaním branných aspektov vo všetkých vyučovaných predmetoch, b) zavedením povinného predmetu Branná výchova, c) účelným a presným režimom školy, d) využitím nepovinných vyučovacích predmetov, e) využitím záujmovej brannej činnosti detí a mládeže na školách, f) činnosťou objektových útvarov civilnej obrany a g) čo najužšími kontaktmi detí a mládeže s jednotkami a útvarmi ozbrojených síl.

Príprava brancov bola systematickým procesom, ktorý vyvrcholil prípravou mladého muža na rolu vojaka. Jej cieľom bolo „*přispívat k vytváření jejich kladných postojů k obraně socialistické vlasti a vojenské službě a dosáhnout toho, aby si osvojili takové znalosti, návyky a dovednosti branného charakteru, které umožní jejich potřebné zařazení na funkce v ozbrojených silách a přispějí k zvýšení bojové připravenosti vojsk*“. Príprava brancov obsahovo nadväzovala na brannú prípravu mládeže na školách a jej záujmovú brannú činnosť, pričom sa uskutočňovala v dvoch etapách, ktoré vytvárali ucelený dvojročný cyklus: 1.) od zaradenia brancov do evidencie až do skončenia odvodového konania bola orientovaná na politickovýchovnú oblasť, základný výcvik, zvyšovanie telesnej zdatnosti, výcvik neplavcov a hlbšie spoznávanie brancov a 2.) na túto všeobecnú a nediferencovanú prípravu brancov nadväzoval výcvik špecialistov, ktorý sa začínal bezprostredne po skončení odvodového konania a končil mesiac pred nástupom odvedenca na základnú

vojenskú službu.

Tabuľka č. 2

Organizačná a obsahová štruktúra brannej prípravy na školách

Druh a typ školy	Cieľ brannej prípravy	Formy, metódy a rozsah brannej prípravy
Materské školy	– príprava detí tak, aby podľa svojich fyzických a duševných schopností uľahčovali včasné a plynulé vykonávanie plánovaných ochranných opatrení	– precvičovanie ochranných opatrení, najmä používanie ochranných masiek, odchod do úkrytov a pobyt v nich, príprava na ich ošetrovanie a evakuáciu
Základné deväťročné školy	– príprava žiakov na prevzatie a plnenie ich branných úloh, ako aj na možné budúce prevzatie brannej úlohy občana ČSSR	– jednotná branná príprava pre chlapcov i dievčatá
I. stupeň (1. – 5. trieda)	– formovať a rozvíjať lásku k socialistickej vlasti, viesť žiakov k tomu, aby sa pod vedením učiteľov vedeli chrániť pred účinkami nepriateľského napadnutia, a to najmä ZHN	– branné aspekty všetkých predmetov – branné cvičenia
II. stupeň (6. – 9. trieda)	– viesť mládež k pozitívnemu vzťahu k obrane vlasti, rozvíjať, triedne, vlastenecké a internacionálne cítenie, túžbu po technickom vzdelaní a tvorivosti, prehlbovať a rozširovať branné vedomosti – poskytovať základné informácie o obrane štátu, o ZHN a ochrane pred ich účinkami, ako aj vedomosti a zručnosti zo zdravotníckej, topografickej a streleckej prípravy	– povinný predmet „Branná výchova“ v rozsahu najmenej 16 vyučovacích hodín – branné cvičenia 2x za rok

<p>Stredné školy (včítane odborných učilíšť a učňovských škôl)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – ďalej upevňovať a rozvíjať uvedomelý a aktívny vzťah študentov k obrane, prehlbovať ich branné vedomosti a zručnosti potrebné na sebaobranu pri nepriateľskom napadnutí – vytvárať základné predpoklady na plnenie jednoduchých úloh pri ochrane objektov škôl a ochrane iných osôb – branná príprava plní tiež funkciu: u chlapcov – všeobecnej predvojenskej prípravy, u dievčat – prípravy na plnenie možnej brannej roly ženy, najmä v zdravotníctve – žiaci, ktorí dosiahnu vek 18 rokov, sú zapájaní do prípravy brancov 	<ul style="list-style-type: none"> – povinný predmet „branná výchova“ v rozsahu najmenej 1 vyučovacia hodina za týždeň – nepovinné vyučovacie predmety s obsahom branného charakteru – 2x za rok branné cvičenia v trvaní 5 – 6 hodín – vyvrcholenie = branný kurz v rozsahu 5 – 7 dní
<p>Vysoké školy</p>		<ul style="list-style-type: none"> – prednášky, semináre, samostatné štúdium a branné kurzy v rozsahu: a) 720 hodín pre študentov fakúlt telesnej výchovy a športu, budúcich učiteľov brannej výchovy na školách II. cyklu b) 86 hodín pre budúcich učiteľov brannej prípravy na iných školách c) 45 hodín pre budúcich učiteľov iných predmetov ako branná príprava

Brannú prípravu záloh JSBVO ponímal ako doplňujúcu formu v systéme ich prípravy, ktorej cieľom je „*posilovať vedomí jejich zodpovednosti za obranu socialistické vlasti a prispívať k trvalej pripravenosti záloh na výkon funkcií v rozvinutej armáde*“. Vnútorne sa členila na 1) zdokonaľovaciu prípravu záloh, a to a) dôstojníkov a práporčikov v zálohe a b) poddôstojníkov a vojakov v zálohe a 2) masovú prácu so zálohami. Zdokonaľovacia príprava dôstojníkov a práporčikov v zálohe bola určená predovšetkým pre predurčené zálohy a vojenských odborníkov z vojakov v zálohe, u ktorých „*pravidelná vojenská cvi-*

čení nepostačujú k udržení potrebných znalostí a návykov pro zastávání předpokládaných funkcí“. Vykonávala sa jedenkrát za štyri roky v rozsahu 48 hodín a jej obsah bol zameraný na vševojskový výcvik a odbornú prípravu, ktorá sa diferencovala podľa vojenských odborností. Zdokonaľovacia príprava poddôstojníkov a vojakov v zálohe sa organizovala pre tých, ktorých odbornosť vyžadovala sústavné precvičovanie zručností a návykov. Mala prebiehať aspoň jedenkrát medzi pravidelnými cvičeniami. Výnimku tvorili príslušníci výsadekovej vojska v zálohe, a to ako dôstojníci a práporčiaci, tak poddôstojníci a vojaci, u ktorých sa mimovojsková príprava mala organizovať každý rok. Branná príprava záloh sa uskutočňovala vo vojenských útvaroch, v zariadeniach Zväzarmu a v n. p. ČSAD (vodiči automobilovej techniky).

Príprava obyvateľstva na civilnú obranu sa týkala všetkých občanov s výnimkou vojakov v činnej službe, príslušníkov bezpečnostných zborov a ľudových milícií, občanov zaradených do jednotiek a útvarov civilnej obrany, ako aj žiakov a študentov škôl, ktorí mali povinnú brannú výchovu. Jej cieľom bolo dosiahnuť, aby si občania osvojili znalosti a zručnosti potrebné na ochranu proti účinkom zbraní hromadného ničenia a boli pripravení, v rámci svojich schopností, poskytnúť pomoc pri likvidovaní následkov napadnutia nepriateľom v konkrétnych podmienkach miesta svojho bydliska alebo pracoviska. Ich prípravu v miestach bydliska riadili národné výbory a výcvikovo ju zabezpečovali spoločenské organizácie alebo veliteľské kádre útvarových služieb civilnej obrany. Na pracoviskách za prípravu obyvateľstva zodpovedali príslušní vedúci pracovníci a vykonávali ju najmä odborníci zo štábov alebo objektových útvarov civilnej obrany.

Cieľom **záujmovej brannej činnosti** bolo umožniť *„nejširšimu okruhu občanů realizovat své schopnosti a záliby v branné činnosti a jejich prostřednictvím rozvíjet své technické znalosti, tělesnou zdatnost, psychickou odolnost a charakterové vlastnosti, potřebné při obraně socialistické vlasti“.* Mala sa rozvíjať na zásade dobrovoľnosti, pri uplatňovaní diferencovaného prístupu k vekovým skupinám a rešpektovaní odlišností odborných záujmov a záľub. Za jej centrá sa pokladali spoločenské organizácie a domy detí a mládeže. Dôraz sa kládol na organizovanie branných a telovýchovných masových akcií a súťaží a na aktívne zapojenie detí a mládeže do práce v rôznych kluboch branného charakteru, ako boli kluby mladých priateľov armády, kluby mladých strážcov hranice, kluby mladých zdravotníkov, kluby mladých požiarnikov a iné.

Inštitucionálnu štruktúru JSBPO tvorili zastupiteľské zbory, štátne, riadiace a výkonné orgány, spoločenské organizácie, kultúrnovýchovné orgány a organizácie, vedecko-výskumné pracoviská a hospodárske organizácie. Fungovanie systému mala zabezpečiť „akčná jednotka“ štátnych a hospodárskych orgánov a spoločenských organizácií, ktoré aj niesli plnú zodpovednosť za riadenie a praktickú realizáciu úloh brannej prípravy v oblastiach svojej pôsobnosti. Činnosť spoločenských organizácií, medzi ktorými osobitné miesto zaujímal Zväzarm spolu s ČSČK, ČSPO a Socialistickou akadémiou, mali koordinovať orgány Národného frontu. Na zabezpečenie „kvalifikovaného“ riešenia otázok brannej prípravy si vytvárali komisie brannej prípravy ako *„stálé pracovní, poradní a kontrolní orgány“.*

Dôležitú úlohu pri realizovaní úloh brannej prípravy JSBPO pripisoval hromadným komunikačným prostriedkom a zložkám umeleckej a kultúrnej tvorby, ktoré sa mali rozhodujúcim spôsobom podieľať na propagovaní významu branného potenciálu a pripravenosti štátu. Za nevyhnutný princíp ich pôsobenia v oblasti brannej prípravy pritom bola považovaná *„jednoznačná socialisticky orientovaná ideová a branná angažovanosť, vychádzajúca dúsledne z marxistických zásad obrany socialistické vlasti“.* Systém ďalej kládol dôraz na

rozvoj vedeckovýskumnej činnosti vo vzťahu k brannej príprave, a to najmä vo vojenskej vede, pedagogike, psychológii, sociológii a teórii riadenia. Mala mať interdisciplinárny charakter, primerané inštitucionálne usporiadanie a úzke väzby na vedeckovýskumnú činnosť v ostatných socialistických krajinách.

Koncepcia JSBPO venovala značnú pozornosť aj príprave kádrov na plnenie úloh brannej prípravy, ktorú ponímala v jednote ich ideovo-politickej vyspelosti a všestrannej (všeobecnej) a odbornej pripravenosti. Zodpovednosť za prípravu kádrov prevzali „*všetchny instituce, které se na branné přípravě podílejí*“. Pre jednotlivé oblasti brannej prípravy bola stanovená takto: 1.) branná príprava na školách – za prípravu učiteľov (reálne existujúcich, ako aj študentov pedagogických a telovýchovných fakúlt vysokých škôl) a funkcionárov riadiacich orgánov brannej prípravy zodpovedali orgány školskej správy, 2.) príprava brancov – za prípravu cvičiteľov (platených aj dobrovoľných aktivistov) zodpovedal Zväzarm a na úseku zdravotníctva ČSČK, 3.) zdokonaľovacia príprava záloh – mohli viesť len dôstojníci z povolania alebo kvalifikovaní špecialisti Zväzarmu s osobitnou prípravou v tejto organizácii, 4.) príprava obyvateľstva na civilnú obranu – za prípravu cvičiteľov, ktorých vyberali z radov vojakov armády a vojsk ministerstva vnútra, štábov civilnej obrany národných výborov, bezpečnostných zložiek, záložných dôstojníkov, funkcionárov nevojenských zložiek CO a z radov pracovníkov a aktivistov branných spoločenských organizácií, zodpovedal Zväzarm, ČSČK a ČSPO a 5.) záujmová branná činnosť – za prípravu cvičiteľov a organizátorov zodpovedali tie spoločenské organizácie, ktoré mali príslušnú činnosť v svojej pôsobnosti.

Za jeden z rozhodujúcich činiteľov determinujúcich splnenie stanovených úloh v brannej príprave obyvateľstva sa pokladala moderná učebná a materiálová základňa. Zodpovednosťou za materiálne, technické a finančné zabezpečenie brannej prípravy v jednotlivých oblastiach boli poverené tie organizácie, ktoré ju mali organizovať. Zabezpečovanie materiálom sa malo riadiť centrálné a podľa týchto zásad: 1.) vojenský špeciálny materiál a technika sa zabezpečuje požiadavkami na ministerstvo národnej obrany, 2.) iný materiál sa zabezpečuje prostredníctvom príslušných hospodárskych orgánov a organizácií na základe zmluvno-dodávateľských vzťahov a 3.) doplňovanie a obmena materiálu sa realizuje na základe ročných, päťročných a perspektívnych plánov materiálno-technického zabezpečenia, schválených materiálových noriem a s presným vymedzením, ktorý materiál zabezpečia ústredné orgány a ktorý nižšie organizačné stupne v odbytových základniach.

Po prerokovaní návrhu modelu JSBPO v Rade obrany štátu jeho koncepciu schválilo Predsedníctvo ÚV KSČ 19. marca 1971 ako **Jednotný systém brannej výchovy obyvateľstva** (JSBVO). Súčasne odsúhlasilo časový harmonogram jeho postupnej realizácie. Po prípravnom období, ktoré malo byť zamerané najmä na objasňovanie zásad JSBVO a spracovanie príslušných plánov, sa s „rozbehnutím“ jednotlivých oblastí jeho modelu počítalo od 1. októbra 1971.³² Legislatívne bola koncepcia JSBVO odobrená zákonom o brannej výchove č. 73/1973 Zb., ktorý Federálne zhromaždenie schválilo 27. júna 1973. Zákon stanovil ciele, obsah, a rozsah brannej výchovy, spôsob jej riadenia (pozri prílohu č. 2), práva a povinnosti orgánov, organizácií a účastníkov brannej výchovy.³³ V roku 1973

³² Vojenský archív – Centrálny register (ďalej VA-CR) Trnava, f. 0855/11-S, šk. 1, *Vojenská rada VVO 27. 7. 1971 – Informácia o realizácii zásad Jednotného systému brannej výchovy obyvateľstva ČSSR v podmienkach VVO*.

³³ Zákon o brannej výchove č. 73/1973 Zb. In www.zakon.sk.

sa ústredné orgány KSC zaoberali tiež otázkami postavenia, pôsobnosti a organizačnej štruktúry Zväzarmu v kontexte JSBVO. Dňa 30. marca t. r. prijalo Predsedníctvo ÚV KSC uznesenie o jeho úlohách a smeroch ďalšieho rozvoja a 9. novembra uznesenie o zmenách v jeho organizačnej štruktúre, ktorými sa, okrem iného, obnovili krajské stupne riadenia organizácie.

Na nové požiadavky, ktoré na JSBVO kládol na ČSLA, sa jej velenie pripravovalo ešte pred jeho schválením. Správa bojovej prípravy (SBP) MNO spracovala v lete 1969 plán perspektívnej pomoci armády Zväzarmu na roky 1970 až 1980 ako podklad pre strednodobý plán spolupráce oboch zložiek v oblasti brannej prípravy.³⁴ Minister národnej obrany a predseda Federálneho výboru Zväzarmu plán podpísali 28. marca 1970. Rovnaké plány spolupráce mali byť spracované aj na úrovni vojenských okruhov a národných ústredných výborov Zväzarmu.³⁵

Vo februári 1970 sa kolégium MNO zaoberalo návrhom JSBPO a odsúhlasilo ho. Minister národnej obrany následne vytvoril osobitnú komisiu, ktorej úlohou bolo „*přezkoumat na všech stupních velení ČSLA /včetně MNO/, jak úkoly branné přípravy jsou zakotveny ve statutárních dokumentech, jak vyhovuje dnešní organizační zabezpečení řízení branné přípravy v ČSLA a navrhnout potřebná opatření ke zkvalitnění stavu*“.³⁶ Závěry komisie neboli v žiadnom smere pozitívne. Konštatovali, že v otázkach prístupov k brannej príprave obyvateľstva ČSLA výrazne zaostáva za inými armádami štátov Varšavskej zmluvy. Prejavovalo sa to najmä vo vymedzení pôsobnosti a úloh vyšších veliteľských stupňov (od MNO po pluk) a miestnych orgánov vojenskej správy (KVS a OVS) vo vzťahu k brannej príprave v existujúcich predpisoch a iných dokumentoch, ktoré sú už zastarané a nezodpovedajú novým podmienkam. Komisia ďalej upozornila na nedostatočný počet pracovníkov vyčlenených pre oblasť organizačného zabezpečovania a riadenia brannej prípravy, ktorý „*je nejnižší za celou dobu vývoje branné přípravy v ČSLA*“.³⁷ Uvedené problémy komisia odporučila riešiť v čo najkratšom čase.

Na základe nariadenia ministra SBP následne pripravila text nového predpisu Zákł-2-1 „*Základní ustanovení o účasti Čs. lidové armády na branné přípravě obyvatelstva ČSSR*“, ktorý minister národnej obrany schválil 4. augusta 1970. Predpis vymedzoval ciele a úlohy účasti armády na brannej príprave, ako aj povinnosti jednotlivých stupňov velenia v tejto oblasti. Podčiarkoval, že aktívna účasť príslušníkov ČSLA na brannej príprave obyvateľstva je jedným z hlavných smerov ich verejnej činnosti, posilňuje obranyschopnosť štátu a upevňuje jednotu armády a ľudu. Za hlavné oblasti činnosti príslušníkov armády vo vzťahu k brannej príprave považoval: 1.) politicko-výchovné pôsobenie na verejnosti, 2.) od-

³⁴ VÚA-VHA Praha, f. MNO/HSPV 1969, šk. 6, sign. 4/9-39 *Plán perspektivní pomoci Čs. lidové armády Svazarmu na léta 1970-1980 (podklad pro společný plán)*.

³⁵ VÚA-VHA Praha, f. MNO/SBP 1970, šk. 190, sign. 4/9-3 *Plán spolupráce Čs. lidové armády a Svazu pro spolupráci s armádou s výhledem do roku 1980*.

³⁶ Tamže, šk. 190, sign. 4/9-2 *Podklady pro jednání komise MNO o zabezpečení branné přípravy v ČSLA*.

³⁷ Na MNO za oblasť brannej prípravy zodpovedala samostatná skupina na SBP, ktorú tvorili štyria pracovníci. Skupina „*zabezpečuje vypracování koncepce a rozvoje branné přípravy, zabezpečuje její řízení uvnitř armády, koordinuje úsilí jednotlivých složek a správ MNO a zabezpečuje běžný styk v této oblasti s mimoarmádními státními orgány a společenskými organizacemi*.“ Na veliteľstve okruhu za organizovanie a riadenie brannej prípravy v podriadených jednotkách, útvaroch a zariadeniach, ako aj za styk s civilnými orgánmi a organizáciami zodpovedal len jeden pracovník. Tamže.

bornú, metodickú, personálnu a organizačnú pomoc a 3.) materiálne, technické a finančné zabezpečenie.³⁸ Predpis použitými formuláciami a definíciami základných pojmov brannej prípravy, ako aj jej štruktúrnym členením, vychádzal z pripravovaného návrhu JSBVO a v podstate „predbehol“ jeho oficiálne schválenie a zverejnenie.

Po schválení modelu JSBVO sa otázky jeho realizácie stali pravidelným bodom programu porád a rokovaní zainteresovaných štátnych a verejných orgánov, ako aj armádnych orgánov – v súlade so spomenutým predpisom Zákl-2-1. V podmienkach Slovenska išlo predovšetkým o rezorty v pôsobnosti vlády SSR, plenárne zasadnutia krajských národných výborov a rokovania Vojenskej rady (VR) VVO.

Prvé analýzy VR VVO venovali pozornosť najmä „štartovacej čiare“ JSBVO vo vzťahu k potrebným aktivitám vojenských jednotiek a zariadení. V oblasti brannej prípravy školskej mládeže sumarizovali, že v marci 1972 sa na teritóriu okruhu nachádza 1 316 základných deväťročných škôl, v ktorých sa brannej výchovy povinne zúčastňuje dovedna 354 671 žiakov zo 6. – 7. ročníkov, ďalej 545 škôl 2. cyklu (stredné školy, učňovské školy, odborné učilištia) s 215 984 žiakmi a 15 vysokých škôl. Branná príprava detí v materských školách a žiakov 8. ročníkov ZDS sa mala začať od školského roku 1973/1974. Do predvojenskej prípravy bolo v marci 1972 zapojených 22 618 brancov, z toho 12 946 v základnej príprave a 9 672 špecialistov (7 091 vodičov, 1 339 radistov, 611 členov obslúh rádiolokátorov, 154 výsadkárov, 320 pátračov – kresličov PVOŠ a 157 prieskumníkov).³⁹ Vo výcvikovom roku 1972/1973, v kontexte nových smerných čísel a novej „dvojetapovej“ koncepcie prípravy brancov, ktorá sa začala realizovať od 1. januára 1973, sa uvedené počty podstatne zvýšili. Podľa „starého“ modelu naplánovaného na obdobie od 1. decembra 1972 do 30. júla 1973 sa predvojenskej prípravy zúčastňovalo 26 473 brancov, z toho 15 854 v základnom výcviku a 10 619 v špeciálnom výcviku v deviatich odbornostiach (8 290 vodičov, 595 radistov prevádzkového smeru, 697 radistov technického smeru, 305 opravárov rádiostanic, 106 mechanikov rádiostanic, 256 pátračov – kresličov PVOŠ, 192 výsadkárov a 178 prieskumníkov). Do 1. obdobia nového systému výcviku, ktoré prebiehalo od 1. marca do 30. septembra 1973⁴⁰, bolo okrem toho zaradených ďalších 36 182 brancov ročníku narodenia 1955.⁴¹ Zdokonaľovacej prípravy dôstojníkov a praporčíkov v zálohe, ktorú zabezpečovali miestne vojenské správy, sa zúčastňovalo 7 964 osôb organizovaných v 326 čatách a zdokonaľovacej prípravy poddôstojníkov a vojakov v zálohe vo vojenských útvaroch,

³⁸ VÚA-VHA Praha, f. MNO/SBP 1970, šk. 6, sign. 4-6/4 Predpis Zákl-2-1 *Základní ustanovení o účasti Čs. armády na branné přípravě obyvatelstva ČSSR*.

³⁹ VA-CR Trnava, f. 855/11-S, šk. 2, *Vojenská rada VVO 30. 3. 1972 – Realizácia zásad Jednotného systému brannej výchovy*.

⁴⁰ Nový systém predvojenskej prípravy brancov bol zosúladený so 6-mesačnými periodicky sa opakujúcimi výcvikovými cyklami vojakov základnej služby po nástupových termínoch k 1. aprílu a 1. októbru, ktoré MNO zaviedlo od 1. 10. 1969. VHA Bratislava, f. 855, šk. 22, č. j. 00234/VR *Vojenská rada VVO 30. 6. 1969 – Zmeny vo výcviku vojakov*.

⁴¹ Celkový počet brancov zaradených do základnej prípravy vzrástol v roku 1973 v porovnaní s rokom 1969 o 50 percent (VÝBOH, ref. 20, príloha 1 – *Správa o činnosti a ďalších úlohách Zväzarmu SSR*, prednesená na II. slovenskom zjazde Zväzarmu 5. – 6. 10. 1973 v Bratislave). Po úplnom prechode na dvojročný cyklus prípravy brancov sa mali počty brancov, v porovnaní so „starým“ systémom, zvýšiť o 100 percent. Štátny archív (ďalej ŠA) Bratislava, f. Západoslovenský krajský výbor (ďalej ZsKV) Zväzarmu, šk. 7, *Zasadnutie KV Zväzarmu v Bratislave 21. marca 1973*.

výcvikových strediskách Zväzarmu a v dopravných rotách n. p. ČSAD 3 606 osôb v 158 čatách.⁴² Na Slovensku v roku 1973 aktívne pôsobilo 89 klubov dôstojníkov a práporčíkov v zálohe (KDPZ), ktorých členmi bolo 4 680 osôb.⁴³ Do jednotlivých oblastí JSBVO bolo aktívne zapojených viac ako 5 000 príslušníkov vojenských útvarov a zariadení okruhu, z toho 1 160 vojakov z povolania.⁴⁴ Medzi vojenskými útvarmi a školami bolo uzatvorených 315 patronátnych zmlúv. V rámci dohovorovaných zásad spolupráce vojaci pomáhali aj pri budovaní siení bojových tradícií, ktoré na školách vznikali hlavne v Stredoslovenskom kraji (42) a Východoslovenskom kraji (12).⁴⁵

Podobným spôsobom analyzoval východiskové podmienky začatia novej etapy svojej účasti na brannej príprave obyvateľstva aj Zväzarm, ktorý súčasne riešil aj organizačné otázky spojené s pripravovaným zriadením krajských organizácií. Dôležité miesto v tomto procese zaujal II. slovenský zjazd Zväzarmu v dňoch 5. – 6. októbra 1973 v Bratislave a prakticky ho zavýšili ustanovujúce konferencie krajských organizácií, ktoré sa uskutočnili 23. februára 1974 v Košiciach, 2. marca v Banskej Bystrici a 3. marca v Bratislave.⁴⁶

Pri hodnotení stavu členskej základne v jednotlivých krajoch konferencie oceňovali predovšetkým pokračovanie pozitívneho trendu zvyšovania počtu miestnych organizácií, ako aj ich členov, ktorý sa začal po I. slovenskom zjazde Zväzarmu. Na konci roka 1973 bolo na Slovensku 3 430 zväzarmovských organizácií, ktoré mali registrovaných dovedna 187 937 členov.⁴⁷ Znamenalo to, že od decembra 1969 sa organizačná štruktúra Zväzarmu rozšírila o 347 organizácií a členská základňa o 56 495 osôb. V prepočte na celkový počet obyvateľov boli členmi zväzu 4 percentá všetkých občanov Slovenska. Pozitívne bol hodnotený aj politický, triedny a sociálny vývoj členskej základne, v ktorej sa zvyšoval počet členov KSS a osôb s pôvodným povolaním robotníkov, počet žien a členov vo veku do 30 rokov.⁴⁸ Za nepriaznivé sa, naopak, považovalo rozloženie zväzarmovských organizácií podľa miesta ich zriadenia a pôsobenia. Najväčšiu časť členskej základne, takmer 60 percent, tvorili organizácie na dedinách. V mestách pôsobilo len okolo 17 percent organizácií a najmenší bol počet závodných organizácií Zväzarmu, ktorý nedosahoval ani 6 percent.⁴⁹ V kontexte s tým sa konštatovalo, že „*štruktúrna skladba členskej základne nezodpovedá potrebám*

⁴² VA-CR Trnava, f. 855/11-S, šk. 3, *Vojenská rada VVO 31.8. 1973 – Jednotný systém brannej výchovy obyvateľstva*.

⁴³ VÝBOH, ref. 20, príloha 31 – *Prehľad o kluboch a krúžkoch odborností a počte ich členov v organizácii Zväzarmu na Slovensku v rokoch 1973, 1976, 1978 a 1988*.

⁴⁴ Ref. 39.

⁴⁵ Ref. 42.

⁴⁶ Konferenciám predchádzalo rokovanie V. zjazdu Zväzarmu ČSSR 29. 11. – 1. 12. 1973 v Prahe, ktoré v súlade so spomenutým uznesením Predsedníctva ÚV KSČ z 9. novembra t. r. a schválenými novými stanovami zväzu prijalo záver „*vytvoriť krajské výbory Zväzarmu, a tým ukončiť plné obnovenie nadväznosti výstavby a riadenia na stranícku a štátnu štruktúru a výstavbu*“. Konkrétne išlo o zaplnenie „*vákua*“ vo väzbách medzi okresnými výbormi Zväzarmu a krajskými výbormi komunistickej strany, krajskými národnými výbormi a krajskými vojenskými správami. Krajské výbory Zväzarmu mali plniť predovšetkým metodicko-kontrolnú a integrujúcu funkciu. ŠA Bratislava, f. ZsKV Zväzarmu, šk. 3, *Ustanovujúca krajská konferencia v Bratislave 2. 3. 1974*.

⁴⁷ Ref. 18.

⁴⁸ Napríklad v západoslovenskej krajskej organizácii Zväzarmu bola jedna tretina členov organizovaná v KSS, 15 percent z nej tvorili ženy a 32 percent členov bolo mladších ako 30 rokov. Ref. 54.

⁴⁹ VÝBOH, ref. 20, príloha 1 – *Správa o činnosti a ďalších úlohách Zväzarmu SSR, prednesená na II. slovenskom zjazde Zväzarmu 5. – 6. 10. 1973 v Bratislave*

⁵⁰ Tamže.

uplatňovania masového vplyvu organizácie“.⁵⁰ Zvyšovanie počtu závodných organizácií, spolu s pokračovaním kvantitatívneho rastu a upevňovaním triedneho charakteru členskej základne preto konferencie stanovili ako hlavnú úlohu jej ďalšieho rozvoja (vývoj členskej základne Zväzarmu v nasledujúcich rokoch ukazuje tabuľka č. 3).

Značná pozornosť sa venovala aj hodnoteniu objektivej a materiálno-technickej pripravenosti zväzarmovských organizácií na plnenie úloh v JSBVO, počtom a odbornej pripravenosti funkcionárov, cvičiteľov a lektorov (medzi hlavné opatrenia patrilo zriadenie Slovenskej ústrednej školy Zväzarmu v Bratislave – Vajnoroch v apríli 1975), ako aj otázkam riadiacej a organizátorskej práce s cieľom skvalitniť a zefektívniť činnosť jednotlivých organizácií. V tomto zmysle bolo, okrem iného, rozhodnuté o reorganizácii doterajších samostatných streleckých, rádioamatérskych a iných klubov Zväzarmu na základné organizácie s jednou odbornosťou, respektíve o ich začlenení do miestnych organizácií.⁵¹ Dôraz sa kládol tiež na rozvoj spolupráce s armádou a ďalšími ozbrojenými zložkami vrátane Ľudových milícií, so spoločenskými organizáciami a osobitne so Socialistickým zväzom mládeže (SZM) a jeho Pionierskou organizáciou (PO).

Tabuľka č. 3

Vývoj členskej základne Zväzarmu na Slovensku v rokoch 1973 – 1983⁵²

Rok	Počet základných organizácií	Počet členov	Organizovanosť v pomere k počtu obyvateľstva (v %)
1973	3 430	187 937	4,0
1974	3 465	212 754	4,3
1975	3 474	230 573	4,8
1976	3 676	257 597	5,3
1977	3 849	279 429	5,7
1978	3 975	305 166	6,2
1979	4 057	322 312	6,5
1980	4 096	331 962	6,6
1981		343 677	6,8
1982		361 731	7,1
1983		375 994	7,4

O význame, ktorý sa prisudzoval realizácii JSBVO, svedčí, okrem iného, vznik výboru vlády SSR (podobne ako vlády ČSR) pre brannú výchovu, ako aj komisií jednotlivých rezortov a komisií rad krajských a okresných národných výborov pre brannú výchovu. Hlavnou

⁵¹ ŠA Bratislava, f. ZsKV Zväzarmu, šk. 7, *Zasadnutie KV Zväzarmu 17. 5. 1974.*

⁵² Ref. 18.

úlohou týchto orgánov bolo koordinovanie činnosti všetkých zložiek zainteresovaných na brannej výchove v rámci svojej odbornej alebo teritoriálnej pôsobnosti, a to podľa metodických pokynov, ktoré s cieľom zabezpečiť jednotné uskutočňovanie brannej výchovy každý rok vydávalo MNO. V zmysle uznesenia vlády ČSSR č. 42 zo 16. februára 1972 súčasne organizovali cyklickú prípravu vedúcich kádrov, na úrovni krajov a okresov aj poslancov, v tematike brannej výchovy. Stav brannej výchovy a dosiahnuté výsledky v jednotlivých rezortoch a organizáciách pravidelne preveroval systém kontrolných orgánov. Vykonávaním „sústavnej“ kontrolnej činnosti boli poverené Výbory ľudovej kontroly (VLEK) ČSR a SSR uznesením Predsedníctva ÚV KSČ zo 6. decembra 1974. Poznatky výborov predstavovali, spolu so súhrnnými správami spomenutých výborov, rád a komisií pre brannú výchovu, ako aj správ Federálneho výboru a národných Ústredných výborov Zväzarmu, hlavné podklady pre rokovania ústredných štátnych a stranických orgánov a prijímané opatrenia. Medzi najvýznamnejšie patrilo uznesenie Predsedníctva ÚV KSČ o zvýšení úrovne brannej propagandy a účinnejšej popularizácii ČSLA v spoločnosti z 28. apríla 1978 a uznesenie toho istého orgánu z 9. januára 1985 o ďalšom rozvoji brannej výchovy s perspektívou do roku 1990, ktoré na podmienky Slovenska konkretizovalo uznesenie vlády SSR č. 148 z 1. júla 1987 o hlavných smeroch intenzifikácie brannej výchovy do roku 1990. Úlohy JSBV a smery ďalšieho rozvoja brannej výchovy sa hodnotili a usmerňovali podľa jej jednotlivých zložiek aj oblastí.

Za hlavnú zložku brannej výchovy sa považovala **vojensko-vlastenecká, internacionálna a morálno-politická výchova**.⁵³ Podľa vtedajších názorov orientovala občanov, osobitne mládež, vo „*vojenskopolitických otázkach, učila je posudzovať mezinárodnú situáciu z triednych hľadísk, prispievala k jej informovanosti o živote a práci naši i ostatných armád Varšavskej zmluvy, zvlášť pak Sovietskej armády a posilovala jej politickú bdelosť voči pôsobeniu nepriateľskej ideológie*“.⁵⁴ Ťažisko obsahu politickej výchovy účastníkov brannej výchovy spočívalo: a) v objasňovaní vojenskopolitických záverov zjazdov KSČ, KSS a Komunistickej strany Sovietskeho zväzu, triedneho pohľadu na otázky medzinárodného vývoja a agresívnych snáh imperializmu a posilňovaní zodpovednosti občanov za obranu socialistickej vlasti a celého socialistickeho spoločenstva, b) vo výchove v duchu revolučných a bojových tradícií komunistickej strany, pracujúceho ľudu a ČSLA a c) v upevňovaní bratských vzťahov so Sovietskym zväzom a bojovej družby so Sovietskou armádou a ostatnými armádami Varšavskej zmluvy.

Základnými prostriedkami na prenesenie obsahových zámerov do sféry formovania branneho povedomia boli prednášky, besedy a rôzne súťaže a hry s brannoideovým zameraním. Ich počet mal trvať vzostupnú tendenciu s prudkými výkyvmi hore v čase rôznych politických kampaní, ako napr. v súvislosti s „gulatými“ výročiami oslobodenia Československa, februárových udalostí v roku 1948 či bolševickej revolúcie v Rusku v roku 1917. Dokumentujú to aj údaje z činnosti krajskej organizácie Zväzarmu v Západoslovenskom kraji, respektíve o počte prednášok a besied jej členov v nasledujúcich rokoch: 1973 – 2 769, 1974 – 3 351, 1975 – 5 193, 1976 – 5 415, 1977 – 5 654, 1978 – 8 018, 1979 – 8 574, 1980 (do 30. 9.) – 5 321, 1984 – 7 150 a 1987 – 3 411.⁵⁵ Značnú vypovedaciu hodnotu má tiež informácia,

⁵³ ŠA Bratislava, f. ZsKV Zväzarmu, šk. 8, *Zasadnutie KV Zväzarmu 24. 3. 1984*.

⁵⁴ VÚA Praha, f. Kolégium MNO 1978, šk. 70, č. 018/8 *Zpráva o plnění opatření uložených usnesením PÚV KSČ z 19. 3. 1971 o Jednotném systému branné výchovy obyvatelstva ČSSR*.

⁵⁵ ŠA Bratislava, f. ZsKV Zväzarmu, šk. 4, *Krajská konferencia Zväzarmu v Bratislave 17. 6. 1978*, šk. 5, *Krajská konferencia Zväzarmu v Bratislave 16. 1. 1981* a šk. 6, *Krajská konferencia Zväzarmu v Bratislave 25. 6. 1988*.

že v súvislosti s 50. výročím oslobodenia ČSR sa na Slovensku v roku 1975 uskutočnilo 14 500 branno-výchovných, športových a propagačných akcií za účasti viac ako 1 180-tisíc občanov a ďalej vyše 7 500 prednášok, besied, premietaní filmov s brannou tematikou, výstav a iných branno-propagačných a agitačných podujatí pre viac ako 365-tisíc účastníkov.⁵⁶ Veľký rozsah mali tiež politicko-výchovné akcie organizované v rámci tzv. týždňov brannej aktivity, ktoré boli vyhlasované pri rôznych príležitostiach, ako napríklad pri výročí vzniku Zväzarmu, Dňa ČSLA a pod.

Veľký význam sa prisudzoval aj ďalším formám, ako napríklad budovaniu a využívaniu siení a kútikov bojových tradícií v závodoch, organizáciách Zväzarmu a na školách, uskutočňovaniu branných pochodov a iných branných akcií a súťaží s ideovovýchovným obsahom. Už v marci 1974 bola vyhlásená celoštátna turistickobranná súťaž „Expedícia 30“ venovaná pamätným miestam a bojiskám Slovenského národného povstania, v roku 1975 nasledovala rádioamatérska akcia „Expedícia RAR 30“, ktorá viedla po trase oslobodzovacích bojov na území Slovenska. Pozornosť sa sústreďovala najmä na mládež, osobitne na členov SZM a PO SZM. V roku 1979 vyhlásil Slovenský ÚV SZM celoslovenskú brannú hru mládeže nad 14 rokov s názvom „Vatry na horách“, pre členov PO SZM sa každým rokom organizovala celoštátna branná hra „Vždy pripravený“, od roku 1981 sa zriaďovali celoslovenské branné tábory „Družba“, veľký význam sa prisudzoval akciám Medzinárodnej mládežníckej štafety vlasteneckých a internacionálnych činov „Pamät“, medzi ktoré patrila aj súťaž „Za červenu zástavu“. Pravidelne prebiehali okresné a krajské kolá „Branných hier pionierov“ a súťaže „O partizánsky samopal“ zavŕšené celoslovenským finále. V rámci pionierskych oddielov vznikali krúžky a oddiely „Mladých obrancov vlasti“, „Mladých ochrancov hraníc“, „Mladých požiarnikov“, Mladých zväzarmovcov“ a „Mladých zdravotníkov“.

Na organizovaní jednotlivých branno-výchovných akcií sa podieľali aj príslušníci armády. Okrem pôsobenia v rôznych funkciách Zväzarmu, Socialistickej akadémie a miestnych branných orgánov aktívne pracovali najmä s mládežou. Podmienky na to vytváralo nariadenie veliteľa VVO z októbra 1975 o novom rozdelení vojenských útvarov a zariadení okruhu na zabezpečenie úloh brannej výchovy (pozri tabuľka č. 4) a rozkaz ministra národnej obrany č. 24 z roku 1976 na ďalšie posilnenie úlohy ČSLA pri rozvíjaní brannej a vlasteneckej výchovy v Pionierskej organizácii SZM. Na podmienky VVO ho konkretizovala „Dohoda medzi SÚV SZM a Veliteľstvom VVO o jednotnom pôsobení pri rozvíjaní branno-vlasteneckej výchovy v PO SZM v SSR“. Bola podpísaná 24. augusta 1979 a následne aktualizovaná 15. augusta 1985 dodatkom k zmluve z 2. júna 1988. Zabezpečovala spoluprácu vojenských útvarov a zariadení na Slovensku s krajskými a okresnými orgánmi PO SZM a spresňovala podmienky ich súčinnosti.⁵⁷ Medzi konkrétne akcie patrila aj súťaž o Putovný pohár veliteľa VVO. S cieľom posúdiť podiel príslušníkov VVO na zabezpečovaní brannej výchovy veliteľstvo okruhu organizovalo pravidelné teoreticko-branné semináre a aktivity.⁵⁸ Jednotlivými formami činnosti vojakov – členov SZM sa zaoberal materiál „Realizácia úloh na úseku branno-vlasteneckej výchovy v PO SZM v podmienkach SZM VVO a vojenských stredných škôl v zmysle dohody medzi SÚV SZM a Veliteľstvom VVO.“

⁵⁶ VA-CR Trnava, f. 855/11-S, šk. 10, *Vojenská rada VVO 29. 3. 1976 – Informácia o plnení úloh brannej výchovy v činnosti Zväzarmu SSR.*

⁵⁷ Tamže.

⁵⁸ VA-CR Trnava, f. 855/11-S, šk. 28, *Vojenská rada VVO 30. 9. 1980 - Dohoda medzi SÚV SZM a Veliteľstvom VVO o jednotnom pôsobení pri rozvíjaní branno-vlasteneckej výchovy v PO SZM v SSR, šk. 42, Vojenská rada VVO 26. 8. 1985 – Vyhodnotenie plnenia Dohody medzi SÚV SZM a VVVO o jednotnom pôsobení pri rozvíjaní branno-vlasteneckej výchovy. Podpísanie novej dohody a šk. 57. Vojenská rada VVO 17. 10. 1988 - Vyhodnotenie plnenia Dohody medzi SÚV SZM a VVVO o jednotnom pôsobení pri rozvíjaní branno-vlasteneckej výchovy v SSR.*

Tabuľka č. 4

Rozdelenie vojenských útvarov a zariadení VVO na zabezpečenie úloh v brannej príprave obyvateľstva od októbra 1975⁵⁹

Kraj	OVS (MeVS)	Vojenský útvar
Západoslovenský	MeVS Bratislava	8. msp a VPA (Bratislava)
	OVS Bratislava	11. bPS a VPA (Bratislava), 186. plrp (Pezinok), 6.pCO (Malacky)
	OVS Galanta	6. žp a 1. žpr (Sereď)
	OVS Nové Zámky	6. žp (Sereď)
	OVS Komárno	3. poriečny oddiel (Komárno) 11. bPS (Bratislava)
	OVS Levice	64. tp (Levice)
	OVS Nitra	VU a 3. plo (Nitra)
	OVS Senica	3. dp (Senica)
	OVS Topoľčany	štáb 13. td (Topoľčany)
	OVS Trenčín	42. spojpr a 2. prevpr (Trenčín), VU (Nové Mesto n. Váhom)
	OVS Trnava	63. rtpr (Trnava), 4. ab a 53. apr (Hlohovec)
Stredoslovenský	OVS Banská Bystrica	10. žpr a VG (Banská Bystrica), 49. dp (Brezno)
	OVS Čadca	VŠD (Žilina)
	OVS Dolný Kubín	17. želstpr (Dolný Kubín)
	OVS Liptovský Mikuláš	VVTŠ (Liptovský Mikuláš)
	OVS Martin	VVVTŠ a 10. tp (Martin)
	OVS Prievidza	13. spojpr (Topoľčany), VOZ (Nováky)
	OVS Zvolen	64. rtpr a 1. výcvpr RTV (Zvolen)
	OVS Žilina	VVŠTTZ (Žilina)
	OVS Lučenec	VVP Lešť
	OVS Rimavská Sobota	49. dp (Brezno)
	OVS Veľký Krtíš	VVP Lešť
	OVS Žiar nad Hronom	15. tp (Martin)
OVS Považská Bystrica	VŠD (Žilina), stráž. rota (Dubnica nad Váhom)	

⁵⁹ Pozri napr. aktív v marci 1982 (Dukla, XIV, 1982, č. 24 z 9. 8. 1982, s. 1) a seminár v marci 1985 (Dukla, XVII, 1985, č. 16 z 15. 4. 1985, s. 5).

Východoslovenský	MeVS Košice	VVLŠ (Košice)
	OVS Košice	VVLŠ (Košice)
	OVS Bardejov	60. apr (Bardejov), 14. pzpr (Prešov)
	OVS Humenné	103. tp (Humenné)
	OVS Michalovce	63. msp (Michalovce)
	OVS Poprad	VSSŠ (Poprad), 60. tp a VVP (Kežmarok)
	OVS Prešov	štáb 14. td a VLU (Prešov)
	OVS Spišská Nová Ves	19. želmpr (Spišská Nová Ves)
	OVS Trebišov	55. msp (Trebišov)
	OVS Rožňava	10. plo (Poprad)
	OVS Stará Ľubovňa	60. tp (Kežmarok)
	OVS Vranov n. Topľou	55. msp (Trebišov)

Za významný prostriedok realizácie cieľov morálnej a politickej zložky brannej výchovy sa považovalo dostatok materiálov, obsahovo a metodicky kvalitných. Na ich vydávaní sa vo veľkej miere podieľalo FMNO, ktoré zabezpečovalo aj vydávanie väčšiny časopisov s brannou tematikou. V roku 1980 na Slovensko prichádzalo 22 titulov brannej a vojenskej tlače v jednorazovom náklade viac ako 260 000 exemplárov.⁶⁰ Otázkam brannej výchovy, respektíve zovšeobecňovaniu skúseností z jej realizácie, sa pravidelne venoval aj časopis Východného vojenského okruhu s názvom *Dukla*. Podstatne vzrástla angažovanosť rozhlasu a televízie. Armádna redakcia (od roku 1975 Redakcia armády, bezpečnosti a brannosti) bratislavského rozhlasu výrazne rozšírila žánrové spektrum programovej tvorby tak, aby obohacovala vedomosti občanov o všetkých oblastiach brannosti a vojenskej politiky. Medzi najúspešnejšie programy patrili relácie *Plná poľná dobrých správ*, *Na modrej vlne*, *Rádiomaják*, *Kométa*, *Na pionierskych cestách*, *Pripravený, pozor*, *štart* a ďalšie. Počet vyrábaných a vysielaných programov postupne zvyšovala aj Redakcia armády a brannosti (od 1975 Redakcia armády, bezpečnosti a brannosti, od roku 1979 Hlavná redakcia armády, bezpečnosti a brannosti – HRABB) Slovenskej televízie. Výrazné rozšírenie televíznej produkcie branného a vojenského charakteru nastalo najmä od roku 1978, v kontexte realizácie spomenutého uznesenia Predsedníctva ÚV KSČ z 28. apríla t. r. V nasledujúcich rokoch HRABB vyrábala okolo 70 hodín a vysielala okolo 100 hodín relácií ročne. Okrem iného išlo o relácie *Zelené roky* (neskôr *Azimut*), *Poľnica* (neskôr *Radar*), *Kompas*, *Impulz* a iné.⁶¹

⁶⁰ Slovenský národný archív (ďalej SNA) Bratislava, f. Predsedníctvo ÚV KSS, šk. 1595, č. 1524/13 *Kontrolná správa o vývojových tendenciách brannej výchovy a obsahové východiská jej rozvoja v ďalšom období* (materiál z rokovania Predsedníctva ÚV KSS 20. 1. 1980).

⁶¹ Bližšie NIŽŇANSKÝ, Jaroslav. *K dejinám vojenskej žurnalistiky*. Bratislava : MO SR 1997, s. 53-64.

Tabuľka č. 5

**Prehľad odvysielaných relácií s armádnou a brannou problematikou
v Slovenskej televízii v rokoch 1978 – 1980⁶²**

	1978		1979		1980		Spolu	
	ČSLA	brannosť	ČSLA	brannosť	ČSLA	brannosť	ČSLA	brannosť
Počet relácií v rozsahu 15 – 60 min.	72	73	72	77	77	79	221	229
Počet odvys. hodín	42	40	44	45	46	47	132	132
Počet televíz. šotov	51	51	44	64	53	54	56	169
Počet odvys. hodín	0,51	0,44	1,05	0,53	0,54	0,56	2,49	2,33
Spolu počet hodín	42,51	44,44	45,04	45,53	46,54	47,56	134,49	134,33

Odborná a technická príprava bola orientovaná tak, aby občania „získali základní odborné a technické znalosti, dovednosti a návyky potrebné buď k činnosti za branné pohotovosti štátu, alebo ke službe v ozbrojených silách“.⁶³ V snahe o dosiahnutie tohto cieľa sa prelínalo obsahové zameranie v podstate všetkých foriem a oblastí brannej výchovy. Podľa priebežných hodnotení jej účinnosti malo dochádzať k postupnému zvyšovaniu úrovne pripravenosti obyvateľstva, a to najmä v zvládnutí úkonov a činností v ochrane proti ZHN, v zdravotníckej príprave a v rozvíjaní odbornej a technickej pripravenosti brancov a vojakov v zálohe. Za hlavný nedostatok sa pritom považovalo preceňovanie teoretických poznatkov na úkor praktických návykov a skúseností.⁶⁴

Veľká pozornosť sa venovala **telovýchovnej zložke** brannej výchovy. Okrem efektívneho využívania hodín telesnej výchovy na základných a stredných školách, ako aj podpory športovej, turistickej a dobrovoľnej telovýchovnej činnosti, sa dôraz kládol najmä na masové zapájanie mládeže a dospelého obyvateľstva do brannošportových súťaží a na zvyšovanie fyzickej zdatnosti brancov. Masovosť, vyjadrená počtom účastníkov, sa stala jedným z hlavných kritérií hodnotenia úspešnosti jednotlivých akcií. Týkalo sa to tak celoslovenských alebo celoštátnych foriem, ako aj miestnych podujatí. V tomto zmysle bol vysoko hodnotený napríklad vzostupný trend v účasti na známych *Sokolovských a Dukelských pretekoch brannej zdatnosti* v rokoch 1971 – 1975⁶⁵ či na brannošportovej a orientačnej súťaži „Memoriál kpt. J. Nálepku“.⁶⁶ Vrchol koordinovaného masového rozvoja

⁶² Ref. 54.

⁶³ Ref. 56.

⁶⁴ Tamže.

⁶⁵ V roku 1975 sa Sokolovského preteku brannej zdatnosti v 1128 miestnych kolách zúčastnilo cez 77 800 pretekárov, čo bolo 5- až 6-krát viac ako v roku 1971. V Dukelskom preteku brannej zdatnosti sa v rovnakom období počet účastníkov zvýšil z 37 000 na 100 000. Ref. 67.

⁶⁶ Pozri *Dukla*, XX, 1988, č. 25 z 5. 12. 1988, s. 12.

telovýchovnej a brannošportovej činnosti predstavovala účasť detí, mládeže a dospelého obyvateľstva na športovej časti a vystúpeniach Československých spartakiád v rokoch 1976, 1980 a 1985.⁶⁷

Akcent na zvyšovanie fyzickej zdatnosti brancov súvisel s ich prípravou na podmienky základnej vojenskej služby a vychádzal zo všeobecne nízkej úrovne telesnej pripravenosti nováčikov pri nástupe do armády. V roku 1978 ju MNO hodnotilo tak, že „*Zvláště málo uspokojivý je rozvoj vytrvalosti, kde se nejvíce promítá vliv nízké pohybové aktivity v životě dorůstající mužské populace. Nedostatky v tělesné připravenosti mládeže vyvolávají pak řadu potíží v přípravě vojsk v Čs. lidové armádě. I přes určité zlepšení zůstává poměrně velký počet neplavců (každý pátý branec neumí plavat)*“.⁶⁸ Fyzickú zdatnosť brancov názorne dokumentujú údaje z roku 1980, keď pri preskúšaní nováčikov v útvaroch VVO z nich bolo hodnotených ako nevyhovujúci v rýchlostných disciplínach 25 percent, vo vytrvalostných 40,5 percenta, v silových 21 percent a v obratnosti 24 percent.⁶⁹

Značne kriticky sa hodnotiace materiály vyjadrovali o zvyšovaní psychickej odolnosti obyvateľstva. Konštatovali len veľmi malé výsledky, a to predovšetkým z toho dôvodu, že „*chybí cílevědomý přístup k realizaci této složky, její propracovaný obsah a metody jejího provádění*“.⁷⁰ V kontexte s tým zdôrazňovali nutnosť orientovať na **psychologickú zložku** brannej výchovy činnosť vedeckovýskumných pracovísk a kolektívov. Otázky praktickej realizácie psychologickej prípravy obyvateľstva sa odsúvali na obdobie po vyriešení jej teoretických súvislostí.⁷⁰

Vývoj v oblasti **brannej výchovy žiakov, učňov a študentov** prebiehal v dvoch etapách, ktorých medzník tvorilo prijatie dokumentu „*Další rozvoj československej výchovnovzdelávacej sústavy*“, ktorý 4. júna 1976 schválilo Predsedníctvo ÚV KSČ. Prvú etapu v rokoch 1971 – 1976 charakterizovalo najmä zavedenie povinného predmetu branná výchova na ZDŠ a stredných školách a zriadenie katedier brannej výchovy na vysokých školách. Tie zabezpečovali štyri typy brannej výchovy študentov: 1) v päťročnom učiteľskom štúdiu v stanovenej dvojkombinácii učebných predmetov pre učiteľov brannej výchovy stredných škôl, 2.) v štvorročnom učiteľskom štúdiu v rovnakej dvojkombinácii pre učiteľov brannej výchovy na ZDŠ, 3.) predmetom branná výchova vo vysokoškolskom štúdiu budúcich učiteľov v ich príprave na všeobecné branné poslanie pedagóga a 4.) predmetom Obrana socialistického štátu pre študentov neučiteľského zamerania a lekárstva nezúčastňujúcich sa na vojenskej príprave (vysokoškooláci – muži sa zúčastňovali vojenskej prípravy, ktorú organizovali vojenské katedry).

Nová etapa brannej výchovy na školách súvisela s organizačnými a obsahovými zmenami vo výchovno-vzdelávacej sústave, ktoré sa začali realizovať na základe uvedeného dokumentu Predsedníctva ÚV KSČ z októbra 1976 a ktoré legislatívne kodifikovali zákony Federálneho zhromaždenia ČSSR č. 63/1978 Zb. a 29/1984 Zb. Prijatý projekt zaviedol povinnú desaťročnú školskú dochádzku, ktorá sa uskutočňovala v ôsmich ročníkoch základnej školy – 1. až 4. ročník tvoril I. stupeň a 5. až 8. ročník II. stupeň – a dvoch ročníkoch

⁶⁷ Ďalšia spartakiáda sa mala konať v roku 1990. V dôsledku politických a spoločenských zmien sa však podujatie uskutočnilo v menšom meradle, nie vo všetkých kategóriách, bez účasti slovenských cvičencov a pod názvom Telovýchovné slávnosti.

⁶⁸ Ref. 54.

⁶⁹ VA–CR Trnava, f. 855/11-S, šk. 27, *Vojenská rada VVO 22. 5. 1981 – Informačná správa o realizácii opatření brannej výchovy stanovených v uzneseniach Predsedníctva ÚV KSČ v podmienkach VVO.*

⁷⁰ Ref. 54.

strednej školy. Tie sa členili na stredné odborné učilištia, stredné odborné školy, gymnáziá a konzervatóriá. Tzv. jednotná školská sústava novo riešila aj vzdelávanie učiteľov. Diferencovala ho podľa stupňov škôl, pre ktoré sa budúci pedagógovia pripravovali.

Nová koncepcia brannej výchovy sa opierala o štyri teoretickopraktické axiómy: 1.) vzostupný kontinuálny charakter brannej výchovy, 2.) dôraz na ideovú a mravnú stránku brannovýchovného pôsobenia, 3.) rešpektovanie osobnostnej a psychologickéj individuality spojenej s upevňovaním kolektívneho citenia a 4.) zvýraznenie úlohy rodiny a osobného príkladu. Na materských školách orientovala obsah brannovýchovného pôsobenia na výraznejšie upevňovanie pozitívneho vzťahu detí k osobám a inštitúciám, ktoré sa starajú o ich ochranu a bezpečnosť. Na základnej škole bol zrušený povinný učebný predmet Branná výchova a hlavným prostriedkom branného vyučovania sa stalo uplatňovanie branných prvkov obsahu ostatných predmetov. Každý učebný predmet mal obsahovať istú brannú hodnotu, pričom sa rozlišovala primárna branná hodnota (učivo, ktoré priamo, bezprostredne utvára a formuje branné zručnosti a návyky žiakov) a sekundárna (učivo, ktoré nepriamo, sprostredkované podporuje a posilňuje ich branné vzdelanie). V každom školskom roku však boli organizované dve povinné branné cvičenia.⁷¹ Stredná škola branné poznatky, vedomosti a zručnosti žiakov, „rozptýlené“ v jednotlivých učebných predmetoch základnej školy, integrovala, a to predovšetkým v 9. a 10. ročníku povinnej školskej dochádzky vo vyučovaní samostatného učebného predmetu Branná výchova. Tým mali žiaci dostať rovnaké branné vzdelanie, a to ako súčasť všeobecného polytechnického a odborného stredného vzdelania. Na vysokých školách výraznejšie zmeny v organizácii brannej výchovy, či jej rozsahu, nenastali. Zdôraznený však bol jej politicko-ideový aspekt, ktorým sa mala podieľať na príprave absolventov k uvedomelému plneniu občianskych povinností a obrane socialistickej vlasti. Za dôležitý prostriedok brannovýchovného a brannovzdelávacieho procesu na základných, stredných a vysokých školách sa naďalej považovala záujmová branná činnosť.⁷²

Rozsah brannej prípravy na školách dokumentujú údaje z roku 1981, kedy táto prebiehala na 1 338 základných školách, 555 stredných školách a 21 vysokých školách a zúčastňovalo sa jej viac ako 530 000 žiakov a študentov.⁷³

Dvojočný cyklus **prípravy brancov**, predstavujúci „ucelený komplex politicko-organizačných opatrení“, sa podľa hodnotenia vojenských a politických orgánov plne osvedčil.⁷⁴ Novým systémom prípravy brancov prechádzala takmer všetka mládež mužského pohlavia braneckého veku. Do prípravy nebola zaradená len „*mládež zjavne fyzicky alebo psychicky neschopná a mládež s neukončeným základným vzdelaním*“.⁷⁵ Vo výcvikových strediskách Zväzarmu SSR sa každým rokom pripravovalo viac ako 43 000 brancov, z toho 11 200 vo-

⁷¹ Branné cvičenia sa organizovali podľa smernice Ministerstva školstva SSR č. 2892/1983-26 z 9. 3. 1983 a metodických pokynov tohto orgánu č. 2893/1983-26 zo 16. 3. 1983 v 1. polroku ako zimné a v 2. polroku letné. Obsahovo boli orientované na tri tematické celky – ochranu proti ZHN, topografickú prípravu a prvú zdravotnícku pomoc. Pozri Nové formy vyučovania brannej výchovy. In *Dukla*, XVI, 1984, č. 41 z 8. 10. 1984.

⁷² Branná výchova v československej výchovnovzdelávacej sústave. In *Dukla*, XII, 1980, č. 23 z 2. 6. 1980, s. 4-5 a 8 a č. 25 zo 16. 6. 1980.

⁷³ Ref. 69.

⁷⁴ SNA Bratislava, f. Sekretariát ÚV KSS, šk. 451, č. 1575/8 *Správa o vývoji prípravy brancov pre službu ČSLA po XV. zjazde v podmienkach SSR*.

⁷⁵ Tamže.

dičov, viac ako 1 200 radistov, 400 spojovacích mechanikov, 540 operátorov a mechanikov rádiolokátorov, 90 výsadkárov, 240 prieskumníkov, 100 psovodov a viac ako 30 000 brancov základnej prípravy I. a II. výcvikového obdobia.⁷⁶ Do základnej prípravy bolo zaradovaných okolo 64 000 brancov a do výcviku špecialistov 11 000 brancov. Išlo o 42 percent všetkých brancov v ČSSR. Počet výcvikových stredísk sa pomerne rýchlo zvyšoval. Na začiatku 80. rokov bolo na teritóriu VVO 1 195 stredísk, z toho 940 stredísk základnej prípravy a 255 stredísk pre výcvik špecialistov (100 pre spojovacie odbornosti, 30 pre obsluhu rádiolokátorov, 15 pre výsadkárov, 5 pre prieskumníkov, 1 pre psovodov a 104 pre vodičov).⁷⁷ V lete 1987 sa len v Západoslovenskom kraji nachádzalo 277 výcvikových stredísk brancov⁷⁸, pričom do konca roka ich počet vzrástol na 323.⁷⁹

Požiadavky armády na kvantitatívnu a kvalitatívnu prípravu brancov kládli vysoké nároky na materiálno-technické zabezpečenie výcvikových stredísk. Trvalým problémom bol nedostatok vhodných priestorov na výcvik, ako aj výcvikových pomôcok, predovšetkým pre streleckú a technickú prípravu. Žiadostiam SÚV Zväzarmu o ich doplnenie Veliteľstvo VVO nebolo schopné plne vyhovieť a odkazovalo uvedený orgán na riešenie cestou MNO a FV Zväzarmu.⁸⁰ Zo svojich zásob mohlo uvoľňovať pre výcvik brancov prevažne len nadbytočný alebo opotrebovaný materiál. Podstatne rozsiahlejšia bola personálna pomoc pri brannej príprave brancov. Na jej zabezpečovaní a realizácii sa každým rokom podieľalo okolo 400 vojakov z povolania, príslušníkov útvarov a zariadení VVO.⁸¹ Záverečného preskúšania brancov vo výcvikových strediskách Zväzarmu sa v lete 1988 zúčastnilo 585 vojenských skúšobných komisárov.⁸²

Výcvik brancov sprevádzali rôzne preteky a súťaže, a to tak miestne, ako okresné, krajské, celoslovenské a celoštátne. Išlo napríklad o súťaže brannej všestrannosti, strelecké súťaže, súťaže brancov – vodičov a podobne. Rozvíjala sa aj spolupráca brancov členských štátov Varšavskej zmluvy. Od roku 1977 sa organizovali „Medzinárodné tábory brancov“ z ČSSR, Bulharska, Maďarska, Nemeckej demokratickej republiky, Poľska a ZSSR, na ktorých okrem rôznych kultúrnych, turistických a iných akcií prebiehali aj súťaže družstiev z jednotlivých krajín v disciplínach brannej všestrannosti. Tretí ročník tohto podujatia sa uskutočnil v auguste 1979 v Martine.⁸³

V **brannej príprave záloh** sa pozornosť sústreďovala predovšetkým na ich zdokonaľovaciu prípravu. V štvorročných cykloch teoretického školenia a praktického výcviku bolo na Slovensku preškoľovaných takmer 60 000 osôb. V rokoch 1978 – 1981 išlo konkrétne o 39 056 dôstojníkov a praporčíkov a 20 152 poddôstojníkov a vojakov v zálohe.⁸⁴ Ich príprava sa uskutočňovala v Domoch a výcvikových zariadeniach Zväzarmu, respektíve v ob-

⁷⁶ VA – CR Trnava, f. 0855/11-S, šk. 57, *Vojenská rada VVO 26. 9. 1988 – Vyhodnotenie spolupráce medzi Veliteľstvom VVO a SÚV Zväzarmu v realizácii úloh prípravy brancov.*

⁷⁷ Ref. 69.

⁷⁸ ŠA Bratislava, f. ZsKV Zväzarmu, šk. 10, 14, *zasadnutie ZsKV Zväzarmu 19. 6. 1987.*

⁷⁹ Tamže, f. ZsKV Zväzarmu, šk. 6, *Krajská konferencia Zväzarmu 25. 6. 1988 v Bratislave.*

⁸⁰ VA–CR Trnava, f. 855/11-S, šk. 21, *Vojenská rada VVO 18. 2. 1980, č. 20710 Spolupráce s organizáciami Zväzarmu.*

⁸¹ Tamže a Prehľbovať jednotu budovania a obrany socialistickej vlasti. In *Dukla*, XIV, 1982, č. 16 z 19. 4. 1982.

⁸² Ref. 80.

⁸³ Stretnutie pod Martinskými hoľami. In *Dukla*, XI, 1979, č. 36 z 3. 9. 1979, s. 6-7.

⁸⁴ Ref. 69.

jektoch či zariadeniach armády. Odborná časť zdokonaľovacej prípravy dôstojníkov a práporčíkov sa vykonávala formou ich krátkodobých, 4 – 6-dňových sústredení v určených vojenských útvaroch. Sústavne sa zvyšoval počet členov klubov dôstojníkov a práporčíkov v zálohe. Dokumentuje to opäť príklad Západoslovenského kraja: rok 1973 – 1 111 členov, 1974 – 1 453, 1975 – 1 881, 1976 – 1 973, 1977 – 2 755 a 1985 – 3 321 členov.⁸⁵ V roku 1981 bolo na Slovensku dovedna 232 klubov s počtom členov 11 902.⁸⁶ Členovia klubov sa aktívne podieľali na plnení úloh JSBVO, najmä medzi mládežou a v brannej príprave brancov, kde pôsobili väčšinou vo funkciách náčelníkov, politických pracovníkov a cvičiteľov výcvikových stredísk. Medzi pravidelné aktivity patrila tiež účasť na jednotlivých kolách vojensko-brannej súťaže o putovné poháre veliteľa VVO a ministra národnej obrany.⁸⁷ Súťaž o Putovný pohár veliteľa VVO, ktorej organizátorom bola Slovenská ústredná rada KDPZ SÚV Zväzarmu, vrcholila majstrovstvami SSR.

Príprava obyvateľstva na civilnú obranu sa uskutočňovala v súčinnosti štábov CO národných výborov s ideologickými a vojenskými sekciami Socialistickej akadémie, Zväzarmom a ďalšími organizáciami branného charakteru, ako aj vojenských útvarov. Jej riadenie a organizovanie bolo pritom významne ovplyvnené prevedením systému CO z pôsobnosti federálneho ministerstva vnútra do pôsobnosti ministerstva národnej obrany s platnosťou od 1. januára 1975. Obsahovo bola príprava obyvateľstva na CO štruktúrovaná na ideovo-politickú a odbornú zložku. Do prvej zložky boli zaradené prednášky a školenia na témy z oblasti medzinárodných vzťahov, ako napr. „Mierové spolunažívanie a aktuálnosť boja proti ideologickej diverzii imperializmu“ či témy objasňujúce podstatu a súvislosti obrany socialistickej vlasti a jej vlasteneckého a internacionálneho charakteru. Náplňou druhej zložky bola odborná príprava. Jej teoretickú časť tvorili školenia a prednášky, ako napr. „Situácia a signály civilnej obrany“, „Zbrane hromadného ničenia a ochrana proti ich účinkom“ alebo „Poranenia vnútorných orgánov“.⁸⁸ Do praktickej časti boli zaradené nácviky činnosti po vyhlásení signálov CO, nácviky v používaní prostriedkov protichemickej ochrany jednotlivca a podobne. Pozornosť sa venovala aj propagovaniu CO. Napríklad Zväzarm len v roku 1975 zorganizoval osem okresných výstav CO za účasti 83 000 občanov, 354 večerov filmov CO spojených s kvízmi pre mládež, 422 branných akcií s prvkami CO, 295 hier CO v pionierskych táboroch, odvysielanie 603 relácií v miestnych a závodných rozhlasových zariadeniach a zverejnenie 233 článkov o CO v rôznych druhoch tlače. V tom istom roku vyškolil 3 950 cvičiteľov CO a 8 155 veliteľských kádrov pre občianske a objektové útvary CO.⁸⁹ Poskytoval aj rozsiahlu pomoc pri budovaní kabinetov CO na školách, vydával učebnice a názorné pomôcky s problematikou CO a vykonával rad iných aktivít.

Záujmová branná činnosť mládeže a dospelého obyvateľstva predstavovala najmasovejšiu oblasť systému brannej výchovy. Pozornosť, ktorá bola venovaná jej rozvíjaniu, súvisela: 1.) s vymedzením už spomenutého cieľa záujmovej brannej činnosti, ktorý sa po-

⁸⁵ ŠA Bratislava, f. ZsKV Zväzarmu, šk. 1, *Plán činnosti na rok 1985* a šk. 4, *Krajská konferencia Zväzarmu 17. 6. 1978 v Bratislave*.

⁸⁶ Ref. 69.

⁸⁷ Vojenskobranné súťaže zahŕňali tieto disciplíny: 1) politická príprava, 2) bojové poriadky ČSĽA, 3) znalosť cudzích armád, 4) spojovacia príprava, 5) streľba z pištole vz. 52 a 6) streľba zo samopalu vz. 58.

⁸⁸ VA-CR Trnava, f. 855/11-S, šk. 9, *Vojenská rada VVO 21. 10. 1975 – Informácia o plnení úloh brannej výchovy v činnosti Zväzarmu*.

⁸⁹ Ref. 56.

stupom času „predefinoval“ na možnosť „účelného využitia individuálnych a skupinových záujmov mládeže a občanov pre formovanie harmonického rozvoja socialistického človeka a jeho životného štýlu, ako súčasť celkovej komunistickej výchovy“⁹⁰, 2.) s jej mimoriadnym podielom na „militaristickej“ príprave širokých vrstiev obyvateľstva, 3.) s vedomím ústredných orgánov, že zájmová branná činnosť odvádza mládež a dospelých občanov od iných, „nežiaducich“ aktivít a 4.) s možnosťou prezentácie úspechov dosiahnutých pri rozvoji socialistickej spoločnosti a utváraní „socialistického profilu“ jej členov. Tieto hľadiská zohľadňovali aj závery Predsedníctva ÚV KSČ z 12. januára 1979 o podpore masového rozvoja zájmovej brannej činnosti.⁹¹

Ťažisko zájmovej brannej činnosti spočívalo na organizáciách Zväzarmu. Najväčší záujem mládeže a dospelých občanov bol o činnosť v streleckých kluboch a krúžkoch, o masové branné športy, motorizmus, modelárstvo (letecké, raketové, lodné, železničné a automobilové), rádioamatérstvo, lietanie (plachtárske a motorové), parašutizmus a potápačstvo a branné vodáctvo (pozri tabuľka č. 6). Postupne sa zvyšoval aj počet členov klubov a krúžkov elektroakustiky (Hi-Fi), od 1. januára 1976 bola do Zväzarmu zaradená tiež kynológia vybraných plemien psov. Rozvoj jednotlivých činností bol spojený s ďalším budovaním materiálo-technickej základne (pozri tabuľka č. 7) a narastaním finančných prostriedkov. Ich výšku dokumentuje príklad rozpočtu zájmovej brannej činnosti Západoslovenského KV Zväzarmu na rok 1985: motorizmus – 292-tisíc Kčs, strelectvo – 262-tisíc Kčs, rádioamatérstvo – 115, 4-tisíc Kčs, masové branné športy – 152-tisíc Kčs, elektroakustika – 433-tisíc Kčs, modelárstvo – 166-tisíc Kčs, potápačstvo a branné vodáctvo – 120-tisíc Kčs a kynológia – 99,5-tisíc Kčs.⁹²

Do zájmovej brannej činnosti sa zapájali aj príslušníci VVO, a to tak vojaci v činnej službe, ako občianski zamestnanci vojenskej správy. Mnohí boli aktívnymi funkcionármi alebo členmi klubov a krúžkov zväzarmovských organizácií v posádke⁹³, iní pracovali v kluboch a krúžkoch, ktoré vznikali priamo v útvaroch a na vojenských školách. Rýchlym tempom sa rozvíjala predovšetkým modelárska činnosť, osobitne oblasť leteckého a raketového modelárstva.⁹⁴

Napriek spomínaným „militaristickým“ aspektom bola zájmová branná činnosť významným prostriedkom aktívneho využitia voľného času mládeže a dospelého obyvateľstva. Podstatným spôsobom prispievala k zvyšovaniu telesnej zdatnosti a polytechnickej príprave pomerne veľkej časti mladej generácie. Masová základňa jednotlivých aktivít vytvárala priestor na organizovanie širokého spektra súťaží. Vysoká kvalitatívna úroveň viacerých oblastí, doložená úspešnosťou zväzarmovských a vojenských pretekárov na celoštátnych a medzinárodných podujatiach, súčasne zvyšovala prestíž branných stredísk, či brannoodborných krúžkov a klubov na Slovensku. Tým sa vytvárali predpoklady aj na organizovanie medzinárodných pretekov a podujatí európskej a svetovej úrovne. Išlo napríklad o šesťdňovú motocyklovú krosovú súťaž v Považskej Bystrici (1977, 1982 a 1991), medzinárodnú súťaž vo vodnom motorizme „Modrá stuha“ v Piešťanoch, leteckú

⁹⁰ Tamže.

⁹¹ Ref. 69.

⁹² ŠA Bratislava, f. ZsKV Zväzarmu, šk. 1, *Plán činnosti na rok 1985*.

⁹³ V roku 1988 bolo do činnosti Zväzarmu zapojených 1 577 príslušníkov okruhových útvarov a zariadení, z toho 83 vojakov z povolania, 619 vojakov základnej služby a žiakov a poslucháčov vojenských škôl a 128 občianskych zamestnancov. Ref. 76.

⁹⁴ Pozri napr. Aktivita vojenských modelárov. In *Dukla*, VII, 1975, č. 13, s. 12-13 a Leteckí modelári súťažili. In *Dukla*, XI, 1979, č. 41 z 8. 10. 1979, s.12.

Tabuľka č. 6

Počty klubov a krúžkov Zväzarmu na Slovensku v rokoch 1973 – 1988⁹⁵

Odbornosť	Počet klubov (krúžkov) – počet členov				
	1973	1976	1978	1980	1988
Strelectvo	3 523 – 79 974	3 033 – 118 500	3 718 – 146 975	4 086 – 158 863	6 338 – 188 356
Motorizmus	878 – 40 737	928 – 52 009	1 090 – 61 663	1 198 – 67 775	1 848 – 87 392
Letectvo a parašutizmus	23 – 2280	23 – 3164	41 – 4253	80 – 4919	197 – 6297
Rádioamatérstvo	456 – 7 329	375 – 7433	452 – 9473	535 – 12 372	900 – 18 753
Masové branné športy	1 619 – 30 789	1 743 – 62 170	2169 – 84 005	2 332 – 90 354	4 229 – 135 209
Potápačstvo a branné vodáctvo	50 – 1888	68 – 1 892	83 – 2 825	106 – 3 871	360 – 10 279
Modelárstvo	315 – 5 324	403 – 8 243	619 – 11 363	726 – 14 249	1 613 – 31 488
Kynológia					

navigačnú rally „Let Strážovskou hornatinou“ v Dubnici, majstrovstvá Európy (1971) a majstrovstvá sveta (1974) raketových modelárov v Dubnici, majstrovstvá sveta v parašutizme v Lučenci (1982, 1991) a ďalšie.

Tabuľka č. 7

Výstavba materiálno-technickej základne Zväzarmu SSR v rokoch 1976 – 1979⁹⁶

Druh zariadenia	Počet v rokoch		Druh zariadenia	Počet v rokoch	
	1976	1979		1976	1979
Dom Zväzarmu	44	92	kolektívna rádiostanica	105	115
sieň tradícií		97	rádiotechnická dielňa	91	121
klubovňa	535	707	rádioprevádzková miestnosť	84	110
branný areál	14	44	svojpomocná dielňa	142	204
prekážková dráha	21	141	autocamping	11	13
strelnica krytá	129	201	motoristické špeciálne zariadenie	7	80
strelnica nekrytá	402	849	potápačské stredisko		22
strelnica improvizovaná	1 525	199	lodenica a klubovňa		100
modelárska dielňa	170	264	kynologické stredisko	4	72
modelárska dráha	18	30	školské a výcvikové zariadenie		49
rádiotechnická kabína		13	letisko, hangárové zariadenie		3
dielňa Hi-Fi	4	115			

⁹⁵ VÝBOH, ref. 20, príloha č. 31.

⁹⁶ Ref. 60.

Vývoj medzinárodnej situácie v druhej polovici 80. rokov, ktorý viedol k postupnému oslabovaniu bipolárnej konfrontácie medzi Východom a Západom a napokon ku skončeniu studenej vojny, znižoval význam brannej výchovy z hľadiska ponímania jej „vojenských“ aspektov. V rámci demokratizačného procesu po rozpade sovietskeho bloku a páde komunistického režimu v ČSSR bol kritizovaný jej „militarizačný“ charakter a totalitný obsah, pričom je nepochybné, že brannú výchovu zdiskreditovali aj viaceré nevhodné formy jej realizácie.

Ideologické „zafarbenie“ brannej výchovy kritizovali aj organizácie Zväzarmu, aj keď z iného uhla pohľadu. Žiadali predovšetkým odstrániť ich „puto“ s vplyvom a požiadavkami armády, odideologizovať brannošportové činnosti a vytvoriť politicky nezávislú a „nevojenskú“ brannú organizáciu. Na mimoriadnom zjazde Zväzarmu SSR v marci 1990 bolo prijaté uznesenie o transformácii organizácie na Združenie technických a športových činností Slovenskej republiky (ZTŠČ SR). Členstvo v ZRTŠ SR prijali nezávislé kluby časti doterajších branno-športových odborností – Zväz rádioamatérov Slovenska, Zväz vodákov a potápačov, Slovenský kynologický zväz a ďalšie. Druhá časť odborností sa rozhodla vytvoriť samostatné zväzy, ako napr. Slovenský automotoklub a Slovenský národný aeroklub. Činnosť Zväzarmu ukončil mimoriadny celoštátny zjazd 24. marca 1990. Na základe jeho záverov vzniklo federálne Združenie technických a športových činností, ktorého členom sa stalo aj ZTŠČ SR.⁹⁷

Etapu realizácie JSBVO s konečnou platnosťou uzavrel zákon č. 217/91 zb. z 15. mája 1991, ktorý brannú výchovu v poňatí zákona č. 73/1973 Zb. a zákonného opatrenia Predsedníctva Federálneho zhromaždenia č. 17/1976 Zb. zrušil.⁹⁸ Po spomenutej transformácii Zväzarmu na ZTŠČ však už išlo v podstate len o zrušenie brannej výchovy na školách od začiatku školského roka 1991/1992. Príprava brancov v kontexte uskutočňovaných a pripravovaných zmien v armáde – znižovanie počtov, skracovanie dĺžky základnej vojenskej služby, úvahy o profesionalizácii armády a pod. – strácala na význame, kluby dôstojníkov a práporčíkov v zálohe sa už na konci roka 1989 premenili na stavovskú organizáciu Zväz vojakov v zálohe a povinnosť prípravy obyvateľstva na civilnú obranu prešla, v kontexte prijatia jej novej koncepcie v roku 1990, vrátane zmeny názvu na civilnú ochranu, v plnom rozsahu na príslušné zložky ústrednej a miestnej štátnej správy a orgány samospráv.

Zrušenie brannej výchovy na základných deväťročných a stredných školách čiastočne nahradil predmet „Ochrana človeka a prírody“, ktorého obsah bol okrajovo zameraný aj na zvládnutie situácií po priemyselných a ekologických haváriách, dopravných nehodách a živelných pohromách. Tento predmet zostal v učebných osnovách škôl aj po rozdelení ČSFR na samostatnú Českú republiku a Slovenskú republiku. Po skúsenostiach z domácich a zahraničných prírodných pohrôm, priemyselných havárií, ozbrojených konfliktov, ako aj teroristických útokov v rôznych častiach sveta, sa však v obidvoch krajinách v krátkom čase začali objavovať názory, že tento predmet nedostatočne reflektuje požiadavky na prípravu mládeže na nebezpečné situácie.⁹⁹

⁹⁷ VÝBOH, ref. 20, s. 85-88.

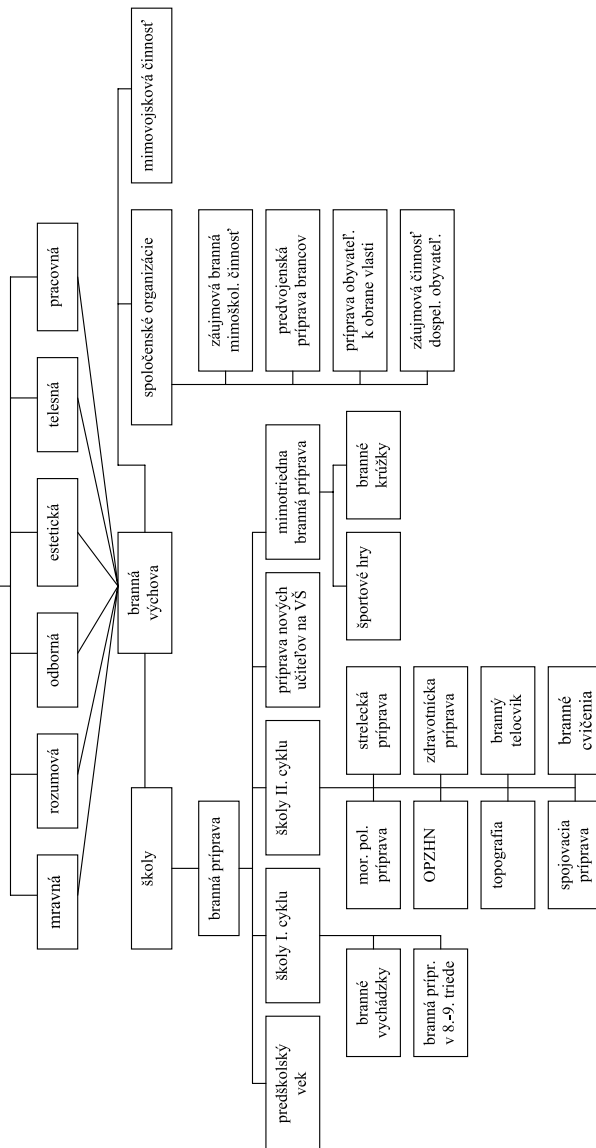
⁹⁸ Zákon o zrušení zákona č. 73/1973 Zb. o brannej výchove v znení zákonného opatrenia Predsedníctva Federálneho zhromaždenia č. 17/1976 Zb. In www.zakon.sk.

⁹⁹ Pozri napr. HORÁKOVÁ, Jarmila. Vráti sa branná výchova do škôl? In www.sme.sk/c/863910/vrati-sa-branna-vychova-do-skol.htm, CHLÍBKOVÁ, ref. 1, ČERŇANSKÁ, Eva. Príprava detí na zvládnutie krízových situácií (diplomová práca). Žilina : Žilinská univerzita – Fakulta špeciálneho inžinierstva, Katedra krízového manažmentu 2008 (dostupné na <http://diplomovka.sme.sk/praca/3108/>)

Príloha č. 1

Štruktúrne a obsahové schéma Jednotného systému brannej prípravy obyvateľstva

KOMUNISTICKÁ VÝCHOVA

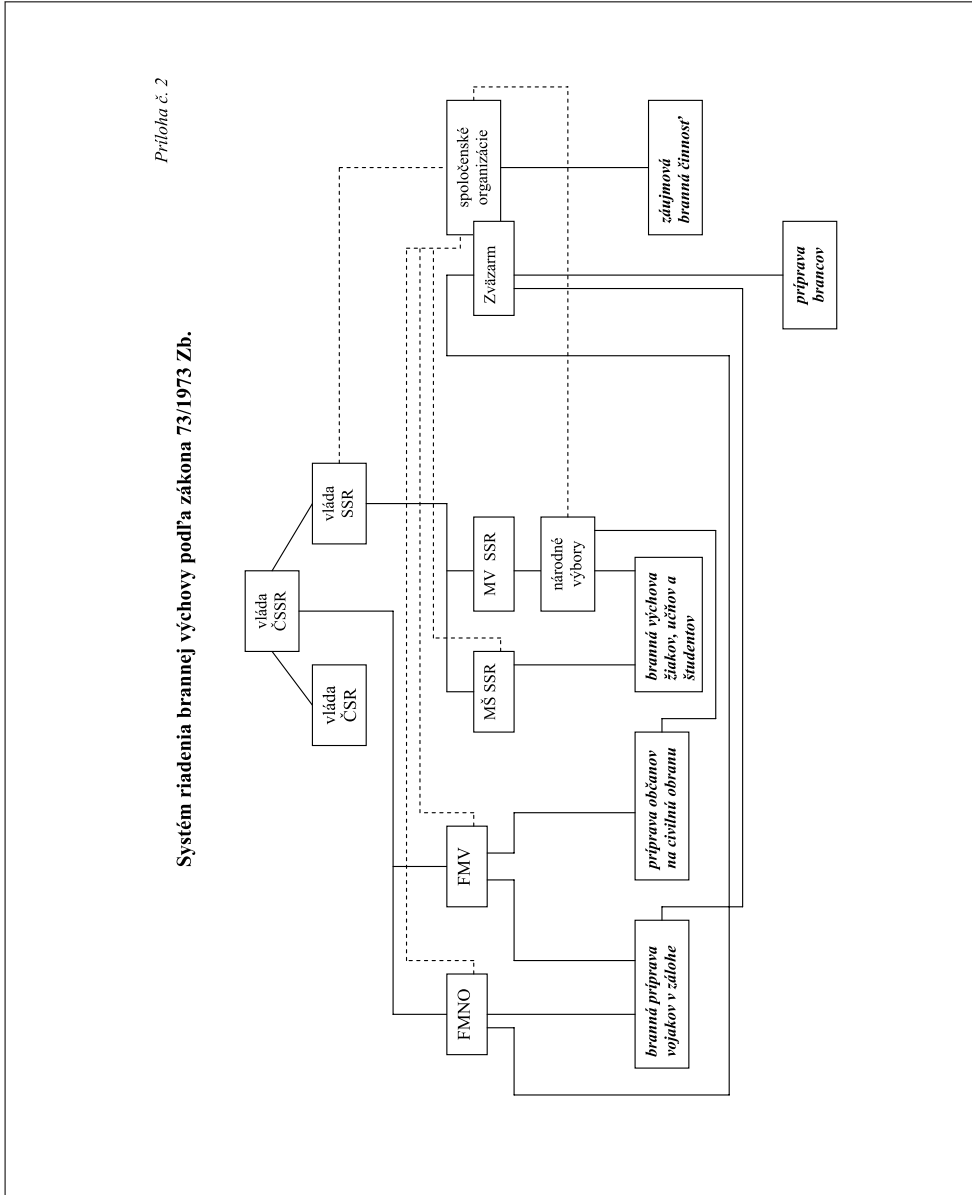

príprava-deti-na-zvladanie-krizovych-situacii.php), s. 7 a STEJSKAL, Libor. *Výchova a vzdelávanie občanů České republiky k obraně a ochraně a příprava na krizové situace* (diplomová práce). Praha : UK-Fakulta sociálních věd - Institut sociálních studií, Katedra veřejné a sociální politiky 2005 (dostupné na ceses.cuni.cz/CESES-76-version1_050123_stejskal_diplomka.pdf), s. 68-69.

Poznámka: V České republice byla branná výchova, bez politického obsahu a v moderní podobě, v roce 1999 na základě doporučení ministerstva školstva opět zaradená do tematických plánů takmer 2 000 škôl. V roku 2003 potom vláda ČR rozhodla o jej povinnom vykonávaní na všetkých školách. Pozri Branné cvičení se vrací do škol. In www.idnes.cz a V září se do škol vrátí branná výchova. In www.novinky.cz.

Príloha č. 2

Systém riadenia brannej výchovy podľa zákona 73/1973 Zb.

J. ŠTAIGL: DAS EINHEITLICHE SYSTEM DER WEHRERZIEHUNG DER BEVÖLKERUNG UND SEINE UMSETZUNG IN DER SLOWAKEI IN DEN JAHREN 1969 – 1991

In der Mitte der 1960er Jahre fassten die obersten politischen und staatlichen Organe in der Tschechoslowakei den Entschluss über Ausarbeitung eines neuen Konzepts der Wehrerziehung der Bevölkerung. Hierbei gingen sie von der Schlussfolgerung aus, dass die bisherige Konzeption zum einen nicht mehr den neuen Waffensystemen entspricht, da durch die Verwendung dieser Waffen der Unterschied zwischen der Front und dem Hinterland verloren ginge, und zum anderen mit der erreichten Entwicklungsstufe der sozialistischen Gesellschaft nicht mehr standhält. Die Aufgabe des neuen Konzepts war es, diese Missverhältnisse abzuschaffen und ein neues, einheitliches System in die Wege zu leiten, das einen integralen Bestandteil der sog. kommunistischen Gesellschaftserziehung darstellen würde. Die Umsetzung des neuen Systems der Wehrerziehung begann im Jahre 1971, obwohl es rechtmäßig erst durch das Gesetz Nr. 73/1973 der Gesetzessammlung geregelt wurde. Außer Erhöhung der physischen Rüstigkeit der Bevölkerung war es vor allem auf die politische Erziehung und fachlich-technische Vorbereitung orientiert. Die kontinuierliche Anknüpfung der Wehrerziehung sollte durch ihre Umsetzung in folgenden Bereichen gewährleistet werden:

1) Wehrerziehung in den Schulen, 2) Vorbereitung der Wehrpflichtigen, 3) Wehrvorbereitung der Reservisten, 4) Vorbereitung der Bevölkerung auf Zivilverteidigung, 5) auf Eigeninteresse beruhende Wehrtätigkeit. Der vorliegende Beitrag befasst sich mit den historischen Wurzeln, der Etappe der Formierung und der Umsetzung des neuen Systems der Wehrerziehung in der Slowakei. Behandelt werden die organisatorischen und strukturellen Bindungen des Systems, seine Steuer- und Exekutivorgane, als auch der Inhalt und die Formen der einzelnen Bereiche der Wehrerziehung und die erreichten Ergebnisse. Dokumentiert werden u. a. die enge Verknüpfung der Wehrerziehung mit den Bedürfnissen der Armee, der militärischen Verwaltung und des Systems der Zivilverteidigung, und nicht zuletzt die Möglichkeiten der Bürger zu einer aktiven Verbringung der Freizeit für die Entfaltung der individuellen oder gemeinschaftlichen Interessen. Nach dem Sturz des kommunistischen Regimes, in der Atmosphäre der „Demokratisierungs-Euphorie“, wurde die Wehrerziehung pauschal abgestempelt als ein Instrument der Militarisierung und der ideologischen Manipulierung der Gesellschaft, ohne dabei das politische von dem technisch-sportlichen Bestandteil zu unterscheiden. Im Mai 1991 wurde die Wehrerziehung abgeschafft.